

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Юридичний факультет

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

Кафедра публічного управління та адміністрування

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

В.о. завідувача кафедри публічного
управління та адміністрування,

д. держ. упр., професор

_____ Володимир ЄМЕЛЬЯНОВ

“ ” _____ 2025 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему:

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА
ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Керівник:

старший викладач

Малікіна Оксана Анатоліївна

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент:

доктор наук з державного

управління, професор

Андріяш Вікторія Іванівна

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконав:

студентка VI курсу групи 637 МЗ

Добкіна Анна Дмитрівна

(П.І.Б.)

Спеціальності:

281 «Публічне управління та
адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

ОПП:

«Місцеве самоврядування»

Миколаїв – 2025 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВНУТРІШНЬОПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	8
1.1. Поняття «внутрішньо переміщених осіб» в сфері публічного управління.....	9
1.2. Міжнародний досвід державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб.....	18
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВНУТРІШНЬОПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	30
2.1. Основні аспекти державної підтримки внутрішньо переміщених осіб.....	30
2.2. Державні програми підтримки внутрішньо переміщених осіб.....	39
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВНУТРІШНЬОПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	52
3.1. Аналіз ефективності державної політики внутрішньо переміщених осіб.....	52
3.2. Шляхи вдосконалення державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб.....	66
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ.....	89

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВПО – внутрішньо переміщена особа

НУО – неурядові організації

ОБСЄ – Організація з безпеки та співробітництва в Європі

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ПАРЕ – Парламентська асамблея Ради Європи

УВКБ ООН – Агентство ООН у справах біженців

ВСТУП

Актуальність дослідження. Глобальна проблема переміщених осіб – є одним із найскладніших питань, що стоять сьогодні перед світовою спільнотою. Вказана проблема є предметом активного обговорення як у рамках міжнародного співтовариства, так і всередині окремої держави, а її регулювання є дуже складним процесом на будь-кому рівні. Внаслідок різкого збільшення числа переміщених осіб у світі виникають та посилюються існуючі економічні та політичні кризи у цілій низці держав. Подібна ситуація призводить до внутрішньодержавних, а часом і до міждержавних конфліктів, війн, потрясінь та глобальних зрушень. Іншими словами, наявність вказаної категорії населення суттєво впливає на внутрішньодержавні процеси та на міжнародну безпеку в цілому. У зв'язку з цим дана проблема з кожним роком набуває все більшого правового та гуманітарного значення. Крім того проблема біженців та осіб, які шукають притулок внаслідок військових дій, носить багатосторонній та глобальний характер, тому будь-який підхід до її аналізу та будь-яке її вирішення мають бути всеосяжними та враховувати всі її аспекти, а саме, від причин вимушеного переміщення людей до розробки необхідних заходів реагування у різних ситуаціях та формування відповідної ефективної державної політики різних рівнів. Крім того з початком повномасштабної війни в Україні посилилася тенденція щодо збільшення вимушеної міграції населення як через міжнародні кордони, так і всередині країни. Варто вказати, що в деяких випадках практично унеможлиблюється перспектива швидкого повернення переміщених осіб до початкового місця проживання. Як наслідок більшість внутрішньо переміщених осіб потребують довгострокової підтримки та інтеграції на новому місці проживання. Вказана підтримка повинна бути ініційована на державному рівні, реалізована у відповідній державній політиці та включати не лише матеріальну допомогу, але й психологічну підтримку, доступ до освіти, працевлаштування, а також

сприяння у розвитку соціальних взаємозв'язків тощо. Недостатній рівень інтеграції переселенців може призводити до соціальної ізоляції, що впливатиме на фізичне та психічне здоров'я й на загальний рівень соціальної стабільності у країні, що ще раз наголошує на актуальності вказаної теми.

Теоретичною основою дослідження послужили праці вітчизняних і зарубіжних науковців, які займаються дослідженням питань внутрішньо переміщених осіб, зокрема І. Басова, І. Бойко, А. Солодько, Т. Доронюк, А. Чиркін, А. Храпська, О. Панькова, О. Касперович тощо. Питаннями переміщених осіб в сфері публічного управління займалися такі провідні науковці, як В. Боняк, О. Чепік-Трегубенко, С. Сірант, І. Хожило, В. Ковтун та ін. Однак сьогодні все ще потребує уточнення визначення поняття та змісту державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб.

Нормативна база представлена нормами Конституції й законів України, міжнародно-правовими нормативно-правовими актами, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України та відомчими нормативними актами, що регламентують питання переміщених осіб.

Емпірична база дослідження представлена статистичними та аналітичними матеріалами щодо обсягів та динаміки процесів переміщення в межах держави та на міжнародному рівні.

Об'єктом дослідження – є державна політика в умовах посилення процесів переміщення населення.

Предметом дослідження – є особливості державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб.

Метою дослідження – є дослідити та проаналізувати особливості реалізації державно політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Для досягнення поставленої мети в роботі поставлені такі **завдання**:

- проаналізувати поняття та зміст «внутрішньо переміщених осіб» в сфері публічного управління;

- проаналізувати міжнародний досвід державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб та можливості його застосування в Україні;

- розглянути організаційно-функціональні основи державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні;
- розробити напрями підвищення дієвості реалізації державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Методологією дослідження були загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, які об'єднані системним підходом, що дозволило з'ясувати сутність досліджуваних явищ і процесів з урахуванням взаємозв'язків, які між ними виникають; системно-порівняльний метод – щодо поняття та змісту дефініції «внутрішньо переміщена особа»; порівняльно-правовий метод – під час аналізу міжнародно-правових норм із проблеми переміщених осіб, вітчизняного законодавства й низки положень законодавства окремих європейських держав; метод історичного аналізу та діалектичний метод – при дослідженні формування, становлення та розвитку системи міжнародного співробітництва держав з проблеми переміщених осіб; нормативний метод – при аналізі змісту положень основних міжнародних та вітчизняних документів з проблеми переміщених осіб та формулюванні пропозицій щодо універсалізації та модифікації окремих правових норм; методи абстрактно-логічного аналізу та експертної оцінки були застосовані під час здійснення висновків, для узагальнення результатів дослідження, у процесі підготовки рекомендацій щодо вдосконалення процесів реалізації державної політики щодо переміщених осіб в Україні.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі ефективності державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні. Здійснення ґрунтовного, поглибленого аналізу, всебічне вивчення питань взаємопов'язаних з внутрішньо переміщеними особами, фактів масових вимушених переміщень, особливості законодавчого регулювання вказаних процесів, реакції та діяльності держави щодо захисту та підтримки переміщених осіб – все разом сприятиме визначенню основних способів та шляхів реалізації ефективної державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб як в Україні, так і в світі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що науково-дослідній сфері ці результати можуть бути основою для подальшого розв’язання проблемних питань щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні. Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при підготовці курсів та спецкурсів з проблем місцевого самоврядування та публічного управління в Україні, зокрема, при підготовці курсів «Публічна політика», «Публічне управління», «Управління публічними фінансами» тощо.

Апробація результатів дослідження. Матеріали магістерської роботи стали підґрунтям для написання тез доповідей на XXII Міжнародну науково-практичну конференцію «Ольвійський форум – 2025: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі».

Обсяг і структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить – 91 сторінку, з яких 72 – основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВНУТРІШНЬОПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1. Поняття «внутрішньо переміщених осіб» в сфері публічного управління

На сьогодні існує гостра необхідність шляхів підвищення ефективності сфери публічного управління щодо питань внутрішньо переміщених осіб, особливо зважаючи на війну в нашій державі. Тобто, нашій державі довелося вперше (в сучасній історії) зіштовхнутися з таким явищем як переміщення громадян внаслідок війни, котре сформувало якісно та кількісно нову категорію населення, яка потребувала спеціальної уваги та участі держави у вирішенні їхніх нагальних потреб. Іншими словами, поняття «внутрішньо переміщені особи» є зовсім новим для вітчизняного наукового простору й потребує тривалого вивчення й становлення. Варто зауважити, що незважаючи на наявність певних напрацювань у вказаному питанні, в контексті публічного управління поняття все ще потребує подальшого уточнення, розвитку й вдосконалення. Як наслідок поки що відсутні якісь загальноприйнятні підходи щодо поняття та змісту вказаного поняття.

Отже, внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО) – є «громадяни, які були змушені покинути власні домівки, однак залишилися в межах державних кордонів своєї країни» [55]. Варто наголосити, що незважаючи на той факт, що ВПО досить часто намагаються не покидати територію власної держави, їхнє становище нерідко є не менш вразливим, ніж у міжнародних біженців. Досить часто причинами вказаної ситуації, є той факт, що «ВПО доводиться стикатися з цілою низкою викликів, зокрема: соціальними, економічними,

правовими й психологічними, які потребують комплексного реагування з боку держави, громадськості та міжнародних структур» [55].

Варто вказати, що причини переміщення осіб дійсно можуть бути різноманітними, зокрема:

економічними:

- пошук роботи та заробітку;
- основний мотив трудової міграції, особливо в умовах нерівномірного розвитку регіонів та різниці в доходах;
- перенаселення та безробіття в одних регіонах спонукають людей переїжджати до інших, де більше можливостей для працевлаштування;
- економічні кризи та стагнація можуть викликати відтік населення із постраждалих районів;
- відсутність перспектив для молоді та обмежені можливості для розвитку бізнесу у рідному регіоні;

соціальними:

- освіта;
- переїзд для здобуття вищої або спеціалізованої освіти;
- возз'єднання сім'ї – люди переїжджають до близьких родичів, які вже мешкають в іншому місці;
- культурні фактори – прагнення до іншої, більш привабливої культури або способу життя;
- стан здоров'я – переїзд через несприятливі для здоров'я природно-кліматичні умови в місці проживання;
- природно-кліматичні та екологічні причини: несприятлива екологічна ситуація або стихійні лиха змушують людей залишати свої домівки; некомфортні природно-кліматичні умови можуть стати фактором переїзду, наприклад, у тепліші регіони;

політичними та національними:

- несприятлива політична ситуація або переслідування за етнічною, релігійною чи іншою ознакою можуть спричинити міграцію;

– загострення міжнаціональних взаємовідносин також може сприяти переміщенню населення тощо.

Щодо визначення статусу ВПО, то воно принципово відрізняється від статусу біженців (рис. 1.1) [17].

Рис. 1.1. Ознаки й статус ВПО

Якщо останні звертаються по захист до іншої держави, то ВПО залишаються під юрисдикцією власної країни. Вказане призводить до «формування прямої відповідальності на національний уряд щодо

забезпечення їх прав, безпеки й базових умов життєдіяльності» [11, с. 180-181]. Наявність чи встановлення такого правового статусу, з одного боку, призводить до формального спрощення доступу до державної підтримки, з іншого – дуже часто є недостатнім фактором, особливо в кризових ситуаціях, коли інституційні ресурси практично повністю вичерпуються.

Також особливою сутністю внутрішнього переміщення є не лише фізичне залишення місця проживання, а й глибокі зміни життєвого укладу. Іншими словами, ВПО втрачають житло, стабільний доступ до необхідних ресурсів, майно, професійні взаємозв'язки, освітнє середовище, належність до певної спільноти тощо. Щодо нових місць проживання, наприклад громадах, ВПО доводиться нерідко стикатися з недовірою, дискримінацією, соціальною ізоляцією, що призводить до ще гіршого поглиблення їхньої вразливості. Варто вказати, що за певних «умов наявність нестабільних житлових умов, відсутність постійного доходу, правова невизначеність досить часто призводять до різноманітних психологічних розладів: тривалого стресу, тривожності, депресії» [22, с. 47].

Саме тому важливо розуміти, що «внутрішнє переміщення – це не лише гуманітарна, але й стратегічна проблема», яка суттєво впливає на стабільність і соціальну згуртованість держави. Значна кількість переміщених осіб суттєво змінює демографічну ситуацію в регіонах, створює додаткове навантаження на соціальні, медичні, освітні й інфраструктурні системи приймаючих територій. За відсутності відповідної підтримки ВПО ризикують потрапити у стан соціальної маргіналізації.

Щодо України, то внутрішнє переміщення стало масштабним явищем з 2014 року, коли розпочалась тимчасова окупація Криму та збройний конфлікт на Донбасі. Подальша ескалація повномасштабної війни у 2022 р. лише загострила проблему: мільйони українців були змушені залишити власні домівки, рятуючись від активних бойових дій. Отже, внутрішнє переміщення стало не епізодичним, а тривалим і системним явищем, що потребує окремої, виваженої, ефективної, стратегічної державної політики. Зокрема, нормами

Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. №1706-VII визначено «правові засади захисту ВПО, включно з правом на реєстрацію, отриманням соціальної допомоги, сприянням працевлаштування, забезпеченням житлом. Водночас, на практиці реалізація вказаних гарантій часто ускладнена через брак ресурсів, перевантаження місцевих органів влади, бюрократичні перешкоди та недостатню інформованість самих переселенців» [47]. Варто вказати, що відповідно до результатів більшості досліджень, найбільш гострими проблемами для ВПО все ще залишаються:

- економічна нестабільність – втрата роботи й труднощі з працевлаштуванням;
- житлова невизначеність – відсутність постійного житла, складнощі з орендою або отриманням державної допомоги;
- обмежений доступ до освіти та медицини – через перевантаження установ або відсутність документів;
- психологічні наслідки – травматичний досвід, втрата близьких, стрес, депресивні стани;
- соціальна ізоляція – упереджене ставлення з боку місцевих жителів, недостатня інтеграція у громади [17].

Як наслідок можемо говорити про активний науковий аналіз вказаної проблематики як українськими, так і зарубіжними дослідниками (табл. 1.1 [33; 62]). Зокрема, на думку І. Бойко, досліджуючи питання внутрішньо переміщених осіб варто «звертати особливу увагу на потребу формування й реалізації довгострокової державної стратегії, яка охоплювала б не лише гуманітарну допомогу, але й створення умов для самореалізації переселенців». На його думку, «ключовими мають стати децентралізовані підходи, що враховуватимуть специфіку регіонів і потреби локальних громад» [9]. Натомість В. Мельник наголошує на необхідності акцентувати основну увагу на «практичних аспектах інтеграції ВПО – наявність доступу до освіти, медицини, працевлаштування тощо». Дослідник вважає, що «залучення

місцевих ініціатив та громадських організацій може значною мірою покращити ситуацію, а економічну самостійність переселенців варто сприймати як критично важливу передумову їх успішної адаптації» [35, с. 44-45].

Таблиця 1.1

Основні наукові підходи щодо сутності поняття «внутрішньо переміщених осіб» [7; 36; 37]

Автор	Сутність поняття
М. Ніколайчук	ВПО – є специфічною цільовою групою реалізації міграційної політики, з характерними різнорідними ознаками, детермінованими особливими потребами, особистісними характеристиками й суттєвими впливами зовнішнього середовища
Т. Титаренко	ВПО – є суб'єктами міграції, які залишили постійне місце проживання й шукають притулку на території власної держави
Н. Прокушева	ВПО – є категорією осіб змушених вдаватися до міграції; є синонімом понять «біженці» та «переміщені особи»
Г. Капліна	ВПО – є особами, які підпадають під визначення «вимушених переселенців», але які, покинувши місця власного постійного проживання, все рівно залишаються у власній країні й можуть користуватися її захистом
Н. Тищенко	ВПО – є категорією людей або групи людей, які були вимушені залишити домівки чи місця проживання, аби уникнути наслідків збройного конфлікту, ситуацій насильства, порушень прав людини, стихійних лих, техногенних катастроф, й є такими, які не перетинали визнаний на міжнародному рівні кордон своєї країни
Г. Тимчук	ВПО – є особами, які були змушені раптово залишити місце свого проживання внаслідок виникнення чи загострення збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини чи стихійних лих й перебувають на території своєї держави
Л. Наливайко	ВПО – є особами, які були змушені залишити місця власного проживання всередині держави в результаті загрози життя, зовнішньої загрози чи агресії, іноземної окупації, збройних зіткнень тощо

Дослідник А. Кудрявцева вдається до психологічного пояснення переміщення, наголошуючи на важливості психосоціальної підтримки ВПО. Зокрема, дослідниця вважає, що «емоційний стан ВПО досить часто

ускладнюється процесами інтеграції, й водночас погіршує саму інтеграцію їх в нову спільноту». Як наслідок, на ряду з «матеріальною допомогою варто забезпечувати професійну психологічну підтримку ВПО» [32, с. 103-104].

Варто згадати дослідника О. Герасименко, яка досліджує наявні недоліки нормативно-правової бази сфери захисту прав ВПО, наголошуючи на «необхідності імплементації наявних міжнародних стандартів в норми та положення національного законодавства, в першу чергу в частині рівного доступу до правосуддя, прав на освіту, охорону здоров'я й соціальні гарантії» [15, с. 58-59]. Доречно висвітлити точку зору І. Басової, яка вважає, що ВПО – «є фізичними особами, які внаслідок об'єктивних обставин, спричинених військовими діями, окупацією або анексією території, надзвичайними ситуаціями різного походження, змушені змінити власне місце проживання в межах державних кордонів власної країни й набути відповідного правового статусу» [7]. Схожої точки зору дотримується М. Сірант, наголошуючи, що ВПО – «це певна група людей, яка змушена покинути власні домівки, аби врятуватися від збройного конфлікту, проявів насильства чи масових порушень прав людини» [52, с. 155-156].

Отже, щодо вітчизняних дослідників можемо стверджувати, що більшість з них схильна розглядати ВПО через призму необхідності «рятуватися від небезпеки, не перетинаючи міжнародний кордон, а залишаючись на території своєї країни» [17]. Крім того, більшість наголошує, що ВПО повинні «обов'язково перебувати під законним захистом свого уряду й зберігати всі свої права й бути захищеними відповідно до міжнародного законодавства з прав людини» [12].

Щодо зарубіжних дослідників, то більшість з них вивчає особливості переміщення населення в межах як власних держав, так і за її межами (табл. 1.2 [71, р. 610-611]).

Таблиця 1.2

Міжнародні підходи до визначення ВПО [73; 74; 75]

Автор	Підхід	Основні ідеї
ООН (Керівні принципи з питань переміщення осіб у межах країни, 1998 р.)	Правозахисний, загальновизнаний	ВПО – є особами, які були залишили власні домівки внаслідок конфлікту, насильства, порушення прав та свобод людини й громадянина, або стихійного/техногенного лиха, не перетнувши міжнародні кордони
ОБСЄ (Рамкова конвенція про захист нацменшин, 1995 р.)	Індиректний, акцент на правах меншин	Не дає чіткого визначення ВПО, однак визнає необхідність їхнього захисту, особливо в контексті національних меншин і конфліктів
Африканський Союз (Конвенція Кампали, 2009 р.)	Регіональний, розширений	У визначені ВПО наголошує на причинах, взаємопов'язаних з особливостями розвитку інфраструктурних проектів, змінами клімату, деградацією довкілля тощо
Рада Європи (Резолюція ПАРЕ №1877, 2012 р.)	Європейський, гуманітарний	Визначає ВПО як осіб, що змушені переміститися в межах власної країни внаслідок конфліктів, війни, переслідувань, порушення прав людини або катастрофи; акцентує на необхідності довготривалих рішень для інтеграції тощо
A. Betts, G. Harvey	Інституційний / гуманітарний	Визнають внутрішнє переміщення як виклик для гуманітарних систем; вказують на відповідальність національних урядів, але водночас підкреслюють роль міжнародної підтримки.
K. Zetter	Аналітико-політичний	Аналізує статус ВПО з точки зору політичного конструювання, наголошуючи на тому, що саме держави визначають, хто є ВПО, що створює можливість для маніпуляцій.
S. Black, J. Crisp	Міжнародно-правовий	Розглядають ВПО як осіб, переміщених з тих самих причин, що й біженці, які залишаються в межах своєї країни внаслідок різних причин.

На думку Р. Наджафгулієв поняття «внутрішньо переміщена особа» означає особу, «яка є громадянином своєї держави, однак змушена покинути

місце постійного проживання й переселитися в інше місце внаслідок виникнення або посилення військової агресії, стихійного чи техногенного лиха» [37, с. 52]. Більшість зарубіжних дослідників наголошують, що «ВПО, залишаючись у межах своєї держави, є повністю залежними від спроможності держави забезпечити їм захист» [76, р. 180-181]. Крім того, більшість стверджує про «важливу роль міжнародної спільноти, яка повинна підтримувати країни, що змушені приймати великі потоки ВПО, зокрема фінансово й технічно» [72].

Отже, зважаючи на вказане можемо стверджувати про необхідність використання багаторівневого підходу щодо ВПО, зокрема:

- надання відповідної соціальної підтримки – допомоги з житлом, харчуванням, медичними послугами;
- ефективну й швидку економічну адаптацію – програми працевлаштування, професійної перепідготовки, підтримки бізнесу;
- різноманітну психологічну допомогу – консультування, психотерапію, подолання травматичного досвіду;
- відповідний правовий захист – доступ до юристів, державних послуг, судового захисту;
- інституційну інтеграцію – залучення до громадської діяльності, участь у житті приймаючих громад [17].

Крім того особливу увагу варто приділяти формуванню позитивного соціального клімату в середовищі ВПО та поза його межами. Навіть за наявності гарних умов отримання належної фінансової підтримки, переселенці можуть залишатися «соціально відчуженими через нестачу спілкування чи стереотипи» [17]. Тому важливо розвивати комунікативні платформи, культурні ініціативи, освітні проекти, які разом сприятимуть налагодженню взаємозв'язків між ВПО і місцевими жителями.

Зважаючи на вказане, можемо стверджувати, що внутрішнє переміщення – є складним багатофакторним явищем, що має серйозні наслідки як для самих переселенців, так і для суспільства в цілому.

Забезпечення прав і гідного рівня життя ВПО є індикатором ефективності державної політики, її здатності реагувати на виклики війни та кризи. Лише через призму реалізації комплексної підтримки – від гуманітарної допомоги до довготривалих програм соціальної інтеграції – є можливим забезпечення не лише виживання, а й повноцінної участі ВПО у житті суспільства. Ефективна інтеграція внутрішньо переміщених осіб сприятиме зміцненню соціальної єдності, розвитку локальних громад і загальному відновленню країни. Особливої ваги набуває підтримка економічної самостійності ВПО, створення умов для професійного зростання й активної громадянської участі. Всі вказані заходи мають впроваджуватися не вибірково, а в межах єдиної стратегічної державної політики, що ґрунтується на правах людини, солідарності та партнерстві між усіма зацікавленими сторонами.

Таким чином, можемо стверджувати, що наявні на сьогодні наукові підходи щодо поняття та змісту «внутрішньо переміщених осіб» мають певні особливості в глобальному, національному й науково-галузевому вимірі щодо самого об'єкта дослідження. Загальноприйнятого підходу щодо визначення поняття та змісту вказаного терміну все ще існує, що обумовлено особливостями глобального та національного характеру. На ряду з цим, поняття та явище ВПО є об'єктом публічного управління як на теоретичному, так і на практичному рівні, особливо з точки зору практико-орієнтовної управлінської діяльності. Щодо визначення вказаного поняття можемо стверджувати, що ВПО – є особою, котра була змушена залишити власні місце постійного проживання через збройний конфлікт чи війну, насильство, порушення власних прав чи природних катаклізмів, однак залишилася в межах власної держави, не перетинаючи міжнародні кордони. Крім того, вказаний статус надається особам, які не втекли за кордон, однак змушені шукати безпечні місця в іншій частині своєї держави й мають в наявності відповідні ознаки, а саме:

- вимушеність: відсутність добровільного рішення щодо переїзду, наявність реальної загрози та негативних наслідків;

- переміщення в межах країни: ВПО обов'язково залишаються на території власної держави, й не виїжджають за кордон;
- необхідність чи вимога залишати місце постійного проживання: особа втрачає звичне місце свого проживання, однак не втрачає право проживати в межах своєї держави;
- зміна обставин: досить часто причинами переміщення є війни, збройні конфлікти, надзвичайні ситуації природного або техногенного характеру, порушення прав людини тощо.

1.2. Міжнародний досвід державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб

На сьогодні проблема ВПО – одна з найбільш гострих політичних, соціальних, економічних та гуманітарних проблем на глобальному рівні. Вона зачіпає не лише країни, які безпосередньо перебувають у стані збройного конфлікту чи переживають масштабні катастрофи, а й держави, що змушені реагувати на потоки переміщених осіб, надаючи їм підтримку, ресурси та соціальні гарантії. Особливість вказаної проблеми полягає в тому, що мільйонам людей по всьому світу довелося залишити власні домівки, однак, на відмінну від біженців, вони все ще залишаються в межах кордонів своєї держави [73]. Вказане накладає на державу пряму відповідальність щодо безпеки власних громадян, соціального захисту, інтеграції в нові громади й створення умов для можливого повернення додому. На сьогодні не існує жодної держави, яка хоча б трохи не була залучена до вирішення вказаних питань, взаємопов'язаних з внутрішніми переміщеннями людей. До числа причин переміщення можемо віднести такі передумови, як: збройний конфлікт; ескалація чи початок активних воєнних дій; порушення прав та свобод людини; посилення чи початок політичних переслідувань; екологічні

катастрофи, природні лиха чи економічна нестабільність в державі тощо. У кожному з цих випадків люди опиняються в уразливому становищі, потребують термінової допомоги та довготривалої підтримки. Проте спільною рисою для всіх цих ситуацій є те, що ВПО, попри всі ризики та виклики, зазвичай приймають рішення залишитися в межах рідної країни – часто через почуття патріотизму, надію на швидке повернення або ж відсутність можливості виїзду за кордон. У цьому контексті ключова роль належить державній політиці, яка має бути цілісною, комплексною та адаптивною до мінливих умов. Саме держава несе основну відповідальність за захист прав внутрішньо переміщених осіб, створення ефективного механізму їх реєстрації, надання житла, медичної допомоги, доступу до освіти, працевлаштування та соціальної інтеграції. Крім того, державна політика має передбачати можливість безпечного і гідного повернення ВПО до своїх домівок, щойно умови дозволятимуть це зробити. Водночас, навіть за наявності позитивних прикладів, залишається чимало викликів, зокрема: обмеженість фінансових ресурсів, політична нестабільність, бюрократичні перешкоди, стигматизація ВПО в нових громадах, недостатність уваги до психосоціальної підтримки, тощо. Тому розробка та реалізація державної політики у сфері внутрішнього переміщення потребує не лише внутрішньої волі держави, а й активної взаємодії з міжнародними партнерами, гуманітарними організаціями, інститутами громадянського суспільства та самими ВПО [12].

В першу чергу варто звернути особливу увагу на напрацьовану та апробовану нормативно-правову базу та міжнародні стандарти щодо врегулювання питань ВПО. Наголосимо, що на сьогодні міжнародна база містить цілу низку нормативно правових документів спрямованих на захист прав та свобод ВПО за допомогою відповідної діяльності міжнародних організацій та прийняття ними відповідних міжнародних правових актів щодо сфери захисту ВПО. До ключових міжнародних стандартів захисту ВПО відносяться:

- Керівні принципи з питань переміщення осіб усередині країни (1998 р.), які закріплено в актах ООН [28];
- Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи «Щодо майна біженців та переміщених осіб» [67];
- Рекомендація ПАРЕ «Забуті люди Європи: захист прав людини осіб, переміщених на тривалий час» [24];
- Рекомендація ПАРЄ – «Державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб» [18];
- Принципи щодо реституції житла та майна біженців і внутрішньо переміщених осіб («Принципи Пінґейру») [44];
- Рішення Ради Міністрів ОБСЄ «Елементи конфліктного циклу, пов'язаного з підвищенням потенціалу ОБСЄ з раннього попередження, терміновими діями, сприянню діалогу, підтримки посередництва та після конфліктного відновлення» тощо [63].

Варто вказати, що окремі із вказаних документів не мають обов'язкової юридичної сили, однак здійснюють необхідне узагальнення існуючих норм міжнародного гуманітарного права, прав людини й прав надання притулку. Однак закладені принципи у вказаних документах є загальновизнаними в питаннях обов'язків держав щодо запобігання переміщення, захисту під час та після переміщення осіб [75]. Також положення вказаних офіційних документів регламентують цілий комплекс проблемних питань щодо належного соціального забезпечення за необхідності відновити чи / або отримати відповідні офіційні документи, працевлаштування, відновлення й отримання пенсійних виплат, грошової допомоги, медичної допомоги, надання тимчасового житла тощо. Крім того, вказані документи є першоосновою для розроблення внутрішньої політики щодо сфери захисту прав і свобод ВПО в окремо взятій країні, котра цього потребує, що обумовлено також тим, що норми національного законодавства щодо сфери захисту ВПО ґрунтуватиметься та відповідатиме певним міжнародним нормам та стандартам.

Наголосимо, що існують й окремі регіональні документи, положення яких регламентують питання ВПО. Зокрема, Конвенція Кампалі (Африканський Союз), яка є своєрідним договором, положення якого зобов'язують країни члени Союзу надавати необхідний правовий захист та допомогу ВПО в Африці, включно з причинами переміщення внаслідок насильства, конфліктів, стихійного лиха, війни тощо [73]. Також зауважимо, що існують й інші нормативно-правові документи, що поширюють свою дію як на окремі країни, так і на окремі регіони, положення яких стосуються прав власності, доступу до соціальних послуг, інтеграції й повернення переміщених осіб.

Не можна оминати увагою й наявність відповідних міжнародних стандартів, згідно норм яких саме держава наділена первинною відповідальністю за захист та допомогу ВПО (рис. 1.2) [17; 74]. Водночас більшість міжнародних організацій, НУО та донорів відіграють здебільшого підтримуючу роль: фінансову, технічну, адвокаційну тощо.

Отже, зважаючи на вказане можемо стверджувати, що державна політика щодо ВПО в більшості зарубіжних країн охоплює досить широкий спектр заходів, що спрямовані на врегулювання процесів переміщення населення як в межах окремої держави, так й за її кордонами. Вказане здебільшого пов'язується з посиленням внутрішньої міграції, урбанізаційними процесами й пошуком працевлаштування [3; 4]. Також державна політика включає відповідне правове регулювання, програми підтримки переселенців, а також механізми управління міграційними процесами та потоками [17].

Варто детальніше зупинитися на основних складових державної політики зарубіжних країн щодо ВПО.

По-перше, внормована якісно та кількісно нормативно-правова база. Варто вказати, що більшість держав ухвалюють відповідні закони й нормативно-правові акти, положення яких встановлюють права й обов'язки ВПО, визначають основні процедури реєстрації, порядок надання житла, соціальної допомоги й доступу до державних послуг (табл. 1.3).

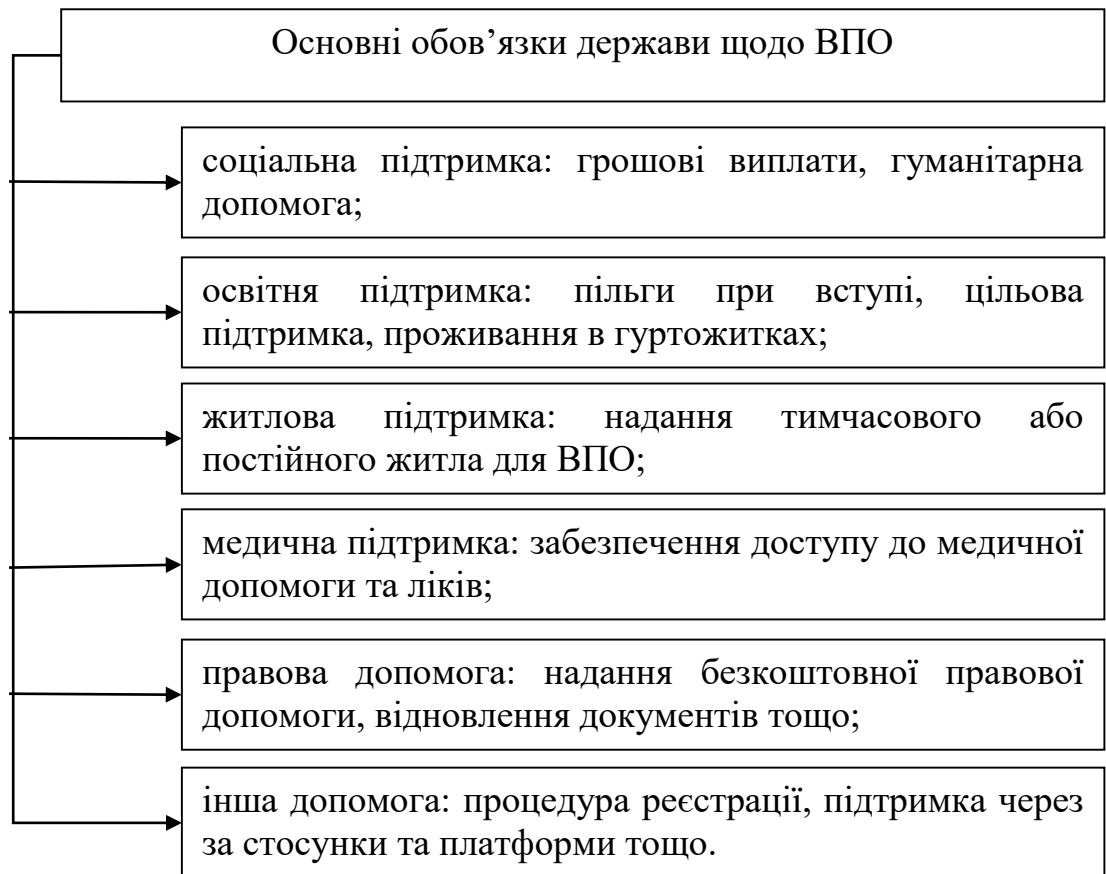

Рис. 1.2. Основні обов'язки держави щодо ВПО

В контексті вказаного варто згадати Колумбію, яка має дуже великий досвід роботи з ВПО в результаті тривалого внутрішнього конфлікту в країні. Намагаючись вирішити ситуацію, що склалася з внутрішнім переміщенням, державою було створено відповідні нормативно-правові документи, які встановлювали та зобов'язували дотримуватися певних норм та положень, спеціальні програми захисту ВПО, реєстри переміщених та житла, механізми компенсації та інтеграції [65]. Важливою складовою державної політики Колумбії щодо ВПО є визнання їх як невід'ємної частини суспільства, з можливістю необхідного доступу до державних послуг, навчання, житла, підтримки доходів тощо [29].

Не можна оминути увагою досвід африканських країн, зокрема щодо реалізації Конвенції Кампали, оскільки її норми зобов'язують країни-члени створювати та реалізувати відповідні законодавчі норми й державну політику,

незважаючи на джерело переміщення (конфлікти, війни, стихійні лиха, проекти розвитку та інтеграції тощо). Варто зауважити, що не всі країни дотримуються вказаних вимог.

Таблиця 1.3

Державна політика щодо ВПО

Країна	Колумбія (Закон № 1448 «Закон про жертви та реституцію земель» (2011))	Грузія: Стратегія щодо ВПО (2007, оновлення 2014)	Уганда: Національна політика щодо внутрішньо переміщених осіб (2004)	Філіппіни: Політика реагування на переміщення в умовах катастроф
Контекст політики	В результаті тривалого внутрішнього конфлікту, в країні близько 10 млн. ВПО	Більше ніж 250 тисяч ВПО після активних конфліктів в Абхазії та Пв. Осетії.	В результаті тривалої громадянської війни було переміщено близько 2 млн. осіб.	Наявність частих природних катастроф, збройних конфліктів
Мета політики	Визнання прав ВПО як жертв конфлікту; надання компенсацій, допомоги	Забезпечення необхідним довготривалим житлом; інтеграція до місцевих громад	Забезпечення базових потреб ВПО; створення умов для повернення.	Встановлення можливостей «перехідного житла» й мобільних шкіл.
Особливості політики	Створено окремі державні інституцій для реалізації державної політики:	Участь ВПО у процесах розробки політики; важлива роль міжнародних донорів (ЄС, ООН)	Політика була розроблена спираючись на Керівні принципи ООН щодо ВПО (1998)	Формування та реалізація гнучкої системи евакуації.
Ефективність політики	Високий рівень міжнародного підтримки, за наявності певних проблем щодо	Наявність певних труднощі щодо фінансування програм переселення та реінтеграції.	Повернення більшості ВПО до місць постійного проживання, залишаються регіони з високим	Чітка координація місцевої та центральної влади; підтримка різноманітних

	реалізації політики		рівнем вразливості.	міжнародних НУО.
--	------------------------	--	------------------------	---------------------

Крім того напрацьований досвід окремих африканських країн свідчить, що прийняття закону – це ще не все, головне наявність можливості ефективно його реалізувати, зважаючи на той факт, що можуть бути відсутні відповідні ресурси, інфраструктура, політична воля тощо [36, с. 296].

По-друге, це належна підтримка ВПО. На сьогодні в більшості країн діють різноманітні програми, що сприяють інтеграції переміщених осіб у нове середовище. Крім того вони передбачають допомогу щодо вирішення питань забезпечення житлом, фінансової підтримки, а також доступу до освіти й охорони здоров'я. у вказаному випадку варто згадати досвід Грузії, пов'язаний з наявністю тривалого конфлікту в країні. Проблеми, з якими довелося зіштовхнутися грузинській владі в ті часи, багато в чому є схожими на виклики, з якими сьогодні стикається наша держава. Зокрема, під час першої хвилі переселення розміщення ВПО здійснювалося безсистемно, оскільки очікувалося, що переміщення буде лише тимчасовим. Людей селили спочатку в готелях, санаторіях, будинках відпочинку, згодом – у дитячих садках, а потім – у переобладнаних громадських будівлях. При цьому не враховувалися такі важливі фактори, як:

- тип попереднього місця проживання (місто чи село);
- доступність робочих місць (в умовах масового безробіття);
- потреба у подальшому використанні будівель за прямим призначенням (дитячі садки, лікарні тощо);
- інфраструктурні можливості та взаємозв'язок з місцевими громадами [63].

Починаючи з 2005 р. уряд Грузії розпочинає розроблення державної стратегії щодо ВПО, а вже у 2009 р. створює спеціальний Керівний комітет у справах ВПО. Його основними завданнями стали:

- забезпечення постійного житла для ВПО або їх розселення з урахуванням соціально-економічного стану регіонів;
- сприяння соціально-економічній інтеграції;

- покращення доступу до якісної медицини та освіти; реформа системи управління;
- розвиток інфраструктури, яка згодом вирішувала також інші соціально-економічні проблеми;
- забезпечення участі самих ВПО у прийнятті рішень з метою запобігання ускладненням [63].

Вказані дії дозволили грузинській владі ефективно вирішити більшість питань, що були пов'язані з ВПО. Наголосимо, що це лише один із прикладів ефективної державної політики ВПО.

По-третє, посилення уваги щодо внутрішніх міграційних процесів в державі. Варто вказати, що внутрішні міграційні процеси та ВПО – є основними складовими демографічного й соціального ландшафту будь-якої країни. В Україні вказані процеси є особливо актуальними зважаючи на активну фазу війни, що призвела до вимушеного переміщення мільйонів громадян, й стимулювало державу активно працювати над питаннями інтеграції переселенців, наданням житла, доступу до ринку праці, соціальних послуг тощо. Крім того більшість держав вдаються до впровадження різноманітних стратегій, що дозволяють ефективно регулювати внутрішніми міграційними потоками, зменшувати навантаження на окремі регіони й стимулювати розвиток інших територій [2], зокрема:

- збалансування розвитку регіонів;
- зменшення надмірної концентрації населення у великих містах;
- підтримка інтеграції ВПО й внутрішніх мігрантів у нові громади;
- інвестування в інфраструктуру, житло, медицину, освіту, робочі місця в менш заселених регіонах, аби вони стали більш привабливими для переселенців;
- забезпечення тимчасовим або соціальним житлом, кредитні й орендні програми;

- створення економічних стимулів для бізнесу, що працевлаштовує ВПО чи розташовує в регіонах, котрі потребують демографічного пожвавлення;

- використання цифрових інструментів для аналізу міграційних тенденцій і планування ресурсів – шкіл, лікарень, транспорту тощо;

- освітні й культурні програми для інтеграції ВПО у місцеві громади (мовні курси, адаптаційні центри, консультації тощо) [17].

Вказані дії також покликані допомагати щодо узгодження переміщення з встановленими національними цілями соціально-економічного розвитку. Вказана політика також передбачає ініціативи, що спрямовуються на належне економічні та соціальне зміцнення регіонів, які є джерелами міграції, з метою зменшити дію факторів, що спонукають до внутрішнього переміщення [54].

По-четверте, чітке встановлення та дотримання гарантій прав переселенців. Діючі норми міжнародного й національного законодавства забезпечують захист прав ВПО, включаючи безпеку, свободу пересування, доступ до правосуддя й реалізацію інших основоположних прав. Показовим в цьому плані можемо вважати досвід Азербайджану. Після здобуття незалежності Азербайджаном та Вірменією у 1991 році конфлікт переріс у міждержавний [63]. З метою врегулювання ситуації з ВПО, у 1992 році було ухвалено Закон «Про статус біженців та вимушених переселенців», чинна редакція якого – від 1999 року. Закон закріплює низку соціальних гарантій, зокрема:

- надання тимчасового житла;
- безоплатний проїзд та транспортування майна;
- медичне обслуговування і забезпечення ліками;
- пріоритетне поселення в соціальні установи (для людей похилого віку, осіб з інвалідністю серед ВПО);

- надання матеріальної допомоги [63].

Крім того, переселенцям сприяють у працевлаштуванні, а у разі потреби – забезпечують перекваліфікацію з виплатою середньої заробітної плати під

час навчання. Соціальні гарантії були детально прописані в Законі «Про соціальний захист вимушених переселенців та осіб, прирівняних до них», ухваленому у 1999 році. Також створено Соціальний фонд захисту вимушених переселенців. Його основними функціями є створення умов для працевлаштування ВПО, підтримка підприємницької діяльності через запровадження квот у державних установах, створення нових робочих місць. У разі неможливості забезпечити постійну зайнятість, переселенців залучають до тимчасових або сезонних робіт.

Таким чином, сучасна державна політика щодо внутрішнього переміщення є комплексною і включає правове регулювання, соціальні програми, інструменти управління міграцією та заходи з регіонального розвитку. Її головна мета – забезпечення захисту прав і задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб, а також сприяння сталому розвитку держави. На сьогодні можна виокремити ряд принципів чи практик, які виявились ефективними в різних країнах.

1. Комплексність підходу: політика має охоплювати всі етапи: запобігання переміщенню, надання допомоги під час переміщення, інтеграцію або повернення (де можливо), та стійку реінтеграцію.

2. Юридичні гарантії і законодавча база: прийняття законів та нормативних актів, які чітко визнають статус ВПО, встановлюють права (житло, соціальні послуги, компенсація, право на власність).

3. Участь ВПО та спільнот: залучення переміщених осіб у планування та виконання заходів: їхні потреби, пріоритети часто краще видно безпосередньо. Це підвищує сприйняття політики як справедливої і покращує результати.

4. Посилення міжурядової та між організаційної координації: співпраця та взаємодія публічних органів різного рівня, міжнародних організацій, донорів, НУО тощо. Формування та використання єдиних реєстрів, системи обміну даними, встановлення та дотримання чіткого поділу відповідальності.

5. Фінансування й мобілізація необхідних та потенційних ресурсів: за відсутності необхідних ресурсів найкраща ініціатива та політика не

працюватимуть на достатньому або очікуваному рівні. Важливим також є залучення міжнародної допомоги, різноманітних донорів, приватного сектору, а також ефективного використання національних бюджетів.

6. Гнучкість і адаптивність: публічна політика повинна створювати необхідні умови для швидкого та ефективного реагування на наявні чи потенційні зміни: масштабів переміщення, ситуацій з точки зору безпеки, економічних умов тощо. Наприклад, адаптація наявних стандартів тимчасового житла, пільги або кредитні програми.

7. Фокус на сталість та інтеграцію: прийняття тимчасових рішень (притулки, тимчасове житло) – лише частина, важливо мати плани щодо довгострокового житла, інтеграції в громади, повернення – коли стане можливо й буде безпечно.

Незважаючи на багато успіхів, політика щодо ВПО стикається з рядом проблем:

- недостатнє фінансування і ресурси – особливо у країнах з обмеженими бюджетами або у тих, що переживають конфлікт;
- інфраструктурні проблеми – пошкоджене житло, відсутність безпечного житла, часто недостатня якість тимчасового житла;
- законодавча невизначеність або слабка імплементація – закони можуть бути, але відсутність реальних механізмів реалізації, моніторингу, правозастосування;
- розбіжності між рівнями влади – центральна влада, місцеві громади, муніципалітети можуть мати різні можливості або різне розуміння пріоритетів;
- соціальна напруга та дискримінація – ВПО можуть стискатися з конфліктом із громадами господарями; може мати місце стигма; конкуренція за робочі місця, житло, послуги;
- безпека та правові ризики – у випадках, де регіони залишаються небезпечними, або правопорядок порушений;

– суттєва складність процесів повернення або реінтеграції навіть за наявності умов та можливостей повернення, виникає потреба забезпечення інфраструктури, прав та свобод, житла й відновлення засобів для існування тощо.

Висновки до Розділу 1

Сучасні наукові підходи до визначення поняття та змісту «внутрішньо переміщених осіб» мають свої особливості на глобальному, національному та галузевому рівнях. Єдиного загальноприйнятого визначення досі немає, що пов'язано з різними умовами й специфікою держав. Поняття ВПО залишається важливим об'єктом публічного управління як у теорії, так і на практиці. Загалом ВПО – це особа, яка була змушена залишити місце постійного проживання через війну, збройний конфлікт, насильство, порушення прав чи катаклізми, але не перетнула міжнародний кордон. Статус ВПО надається тим, хто, не виїжджаючи за межі держави, шукає безпечніші умови проживання й має такі ознаки: вимушений характер переміщення; переселення виключно в межах країни; залишення місця постійного проживання без втрати права жити в державі; обумовленість переміщення загрозами, конфліктами чи надзвичайними ситуаціями.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВНУТРІШНЬОПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

2.1. Основні аспекти державної підтримки внутрішньо переміщених осіб

На сьогодні посилення або поява нових військових конфліктів, природних катаклізмів і соціально-економічних криз призводять до необхідності вимушеного масового переміщення населення як у межах країн, так і за їхніми межами. Такі процеси мають глибокі наслідки як для самих переміщених осіб, так і для приймаючих громад та держави загалом. Особливо в умовах збройної агресії, окупації територій або порушення базових прав людини, проблема внутрішнього переміщення набуває особливої актуальності, оскільки стосується не лише фізичної безпеки громадян, а й цілісності національного простору та стабільності державних інституцій.

У зв'язку з цим здійснення комплексної підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) – є невід'ємною складовою сучасної соціальної політики багатьох держав [8, с. 450-451]. Це не лише вимога гуманності, але й частина стратегічного бачення відновлення країни в умовах кризи. Підтримка ВПО має здійснюватися на системному рівні, з урахуванням як короткострокових, так і довгострокових потреб переміщених осіб. Державна політика повинна не обмежуватися лише екстреним реагуванням, а включати програми інтеграції, адаптації, самозабезпечення та правового захисту.

Варто вказати, що надання необхідної допомоги ВПО зводиться не лише до забезпечення базових потреб життєдіяльності, але й потребує створення належних умов для здійснення повноцінної участі в суспільному житті, включаючи доступ до освіти, сфери охорони здоров'я, працевлаштування,

соціального страхування й правосуддя тощо. Одним із ключових завдань є належне забезпечення інституційної підтримки, зокрема, за допомогою розвитку мережі центрів соціальних служб, мобільних груп допомоги, а також співпраці з громадським сектором та різноманітними міжнародними партнерами.

Комплексний підхід передбачає реалізацію широкого кола заходів – від першочергової гуманітарної допомоги до довготривалих програм відновлення, включаючи:

- юридичну підтримку (відновлення документів, допомога з компенсаціями та правами власності);
- медичну і психологічну допомогу (лікування травм, подолання посттравматичних станів);
- отримання освіти для всіх бажаючих (включно з перекваліфікацією);
- житлові програми, що передбачають можливості тимчасового й постійного розселення;
- економічну підтримку, за допомогою встановлення та надання певних субсидій, грантів, пільг і програм працевлаштування [1].

Варто вказати, що роль держави у вказаному процесі є ключовою – вона має виступати не просто донором допомоги, а координатором та гарантом захисту прав переміщених осіб на всіх рівнях.

Одним із важливих складових державної підтримки ВПО є створення належних умов для економічної інтеграції переміщених осіб, як передумова самостійного й спроможного життя. Вказана допомога може бути представлена:

- державними грошовими виплатами;
- доступом до ринку праці через центри зайнятості;
- участю у програмах перекваліфікації (наприклад, ІТ-курси, бухгалтерський облік тощо),
- підтримкою підприємництва серед переселенців (через грантові програми від ПРООН, USAID, Міжнародної організації з міграції тощо) [54].

Варто вказати, що економічна підтримка ВПО, наприклад вітчизняних біженців, включає прямі грошові виплати (допомоги), допомогу щодо оренди житла й надання тимчасового проживання. Наприклад, у Німеччині біженці отримують Bürgergeld, в Іспанії – соціальні виплати та допомогу з житлом, а у Польщі, Чехії та інших країнах ЄС діють аналогічні програми підтримки, адаптовані до місцевих умов (табл. 2.1) [53]. Варто вказати, що Україна також підтримує ВПО за допомогою прямої фінансової допомоги.

Таблиця 2.1

Основні напрями економічної підтримки переміщених осіб

Країна	Вид допомоги
Німеччина	Надає громадянську допомогу (Bürgergeld) українським біженцям, яка є аналогічною виплатам для безробітних.
Іспанія	Виплачує допомогу у розмірі від 500-800 євро на дорослого та 1200-2000 євро для сімей з дітьми; Червоний Хрест надає тимчасове житло (хостели, готелі) й пропонує різні програми субсидування оренди житла.
Чехія	Надає досить високий рівень підтримки на душу населення, включаючи з щомісячними виплатами.
Швеція	Пропонує суттєві виплати й розвинену соціальну допомогу.
Бельгія	Українські біженці отримали право на соціальну допомогу від CPAS/OCMW (соціальні служби) зважаючи на склад сім'ї, включно з фінансовою підтримкою.
Польща	Близькість до України й наявність державної підтримки створюють сприятливі умови задля розміщення й надання вагомої фінансової допомоги.
Швейцарія	Стимулює українців повернутися додому за допомогою здійснення одноразових виплат, розмір яких становить від 1000 до 4000 швейцарських франків.
Норвегія	Сплачує українцям допомогу за повернення додому.
Агентство ООН у справах біженців	Надає грошову допомогу українцям (наприклад, за допомогою Укрпошти) для покриття поточних витрат.

Отже, відповідне забезпечення ВПО економічною підтримкою дозволяє переміщеним особам брати активну участь в економічному житті країни. Крім того, за наявності умов для праці й самореалізації ВПО стають платниками

податків, створюють підприємства, сприяють активному розвитку місцевої економіки. Як наслідок, вказана підтримка є не лише певними державними втратами, але й інвестицією у сталий розвиток.

Наступним важливим елементом підтримки ВПО є надання та дотримання соціальних гарантій щодо стабільності й безпеки. Наголосимо, що без належної підтримки держави ВПО можуть опинитися в умовах крайньої бідності, безробіття, дискримінації тощо. Вказане може призвести до зростання соціальної напруги, рівня злочинності, протестних настроїв у приймаючих державах або громадах. Саме тому ефективна державна підтримка повинна запобігати соціальній ізоляції ВПО й забезпечувати мирне співіснування в громадах, наприклад, за рахунок:

- житлового забезпечення (тимчасового житла, гуртожитків, центрів для біженців, допомога та компенсації за оренду);
- медичного обслуговування (в т.ч. первинної медичної допомоги та реабілітаційних послуг, можливість здійснення необхідного щеплення, лікування й доступу до лікарень);
- освітніх послуг для дітей (включно з дистанційною та екстернатною формами навчання, мовні курси для дітей та дорослих, здійснення професійної перекваліфікації) [7].

На нашу думку варто зупинитися трохи детальніше на вказаному. Щодо житлового забезпечення, то право на житло закріплюється нормами Основного Закону в більшості країн. Крім того вказане право задекларовано в Загальній декларації прав людини (ст. 25) [25] та Керівних принципах ООН щодо переміщення осіб в межах країни [28] тощо. Згідно положень вказаних документів, переміщені особи, особливо ті, які втратили власне житло внаслідок війни, повинні мати доступ до безпечного придатного для проживання й доступного житла. Варто наголосити, що забезпечення вказаного права – є обов'язком держави та інструментом запобігання гуманітарної кризи, оскільки створюють необхідні умови для уникнення переміщеними особами бездомності й проживання в умовах гідності й

безпеки. Крім того належне житлове забезпечення сприяє повноцінній інтеграції ВПО у приймаючу сторону (громаду, регіон, державу тощо) [17]. Саме таке забезпечення надає змогу отримати офіційну реєстрацію, влаштувати дітей до школи, оформити відповідні медичні послуги, здійснювати активні пошуки роботи тощо. Вказані дії суттєво впливають на зменшення соціальної напруги, підвищення рівня довіри між переміщеними особами й місцевими жителями. Натомість відсутність постійного житла призводить до:

- фінансового виснаження переміщених осіб, особливо за умов оренди житла за ринковими цінами;
- зниження купівельної спроможності ВПО;
- обмеження їх доступу до освіти, медицини, праці тощо [16, с. 660-661].

Для держави вказане є передумовою стрімкого зростання витрат на соціальну сферу та допомогу. Варто вказати, що інвестування у житло для переміщених осіб – є передумовою активного розвитку будівельної галузі, створення робочих місць й зміцнення економіки. Отже, житлове забезпечення ВПО – є не лише виконанням зобов'язань перед громадянами, які постраждали від війни, а й необхідним кроком для стабілізації суспільства, зменшення соціальних ризиків й відновлення економіки. Варто наголосити, що забезпечення ВПО житлом – це інвестиція у стійке, безпечне майбутнє країни, яка потребує комплексної, довгострокової та орієнтованої на потреби державної політики.

Не можна оминути увагою необхідність надання переміщеним особам відповідної медичної та психологічної допомоги. Поява та посилення в житті пересічних громадян травмуючи факторів змушує їх переживати важкі психологічні травми, втрату близьких, житла, звичного й стабільного способу життя, а також призводять до обмеження їхнього доступу до необхідних медичних послуг. Забезпечення належної медичної та психологічної допомоги ВПО – це критично важлива складова державної політики, національної

безпеки, стабільності суспільства й відновлення людського потенціалу держави [16, с. 660]. Варто вказати, що доступ до медичних послуг часто ускладнений через втрату документів, відсутність декларацій із сімейним лікарем або низький рівень матеріального забезпечення. Ефективна допомога включає психотерапію, групові та індивідуальні консультації, а також програми соціально-психологічної адаптації, які реалізують як державні структури, так і міжнародні партнери (наприклад, ЮНІСЕФ, ООН) [26].

Наголосимо, що практично кожна країна, яка приймає ВПО має власну програму й правила надання соціальної підтримки. Наприклад, в Україні за умов активної фази війни більшість шкіл змушені були перейти на дистанційне навчання, що було критично важливим питанням для ВПО, яким довелося переїхати в інші регіони нашої держави або взагалі в інші країни. Показовим в цьому плані є й внесення відповідних змін до Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII спрямованих на гарантування ВПО доступу до здобуття якісної освіти [46], зокрема:

- пільгових умов вступу (зокрема без ЗНО для окремих категорій переміщених осіб);
- можливості переведення з одного ЗВО до іншого без втрати курсу;
- призначення якісно нових академічних і соціальних стипендій;
- відновлення втрачених документів щодо освіти тощо [46].

Вказані заходи дозволили певним категоріям ВПО продовжити навчання навіть за умов переміщення за межі держави. Варто вказати, що наявність певних труднощів щодо фінансування освітньої сфери, реалізація вказаних дій може бути ускладнена, особливо в регіонах, де заклади освіти є такими, які самі постраждали від активних бойових дій [17].

На ряду з цим в країнах поширена й підтримка з боку міжнародних організацій, які співпрацюють з урядами для забезпечення допомоги ВПО. Варто наголосити, що відсутність ефективної державної підтримки може призводити до появи або посилення рівня соціального відчуження, критичного зростання рівня безробіття, бідності й напруженості в громадах, регіонах чи

навіть країнах, які прийняли ВПО. Ігнорування чи нехтування вказаних тенденцій може призвести до появи або посилення соціальних конфліктів чи маргіналізації ВПО. Натомість здійснення належного забезпечення умов для інтеграції й підтримки базових потреб ВПО має сприяти посиленню внутрішньої стабільності держави та регіонів.

На нашу думку, правова підтримка ВПО є надзвичайно важливою з точки зору захисту прав та інтересів ВПО, відновлення втраченої справедливості й забезпечення рівного доступу до необхідних послуг і ресурсів. Наприклад, норми Закону України «Про безоплатну правову допомогу» № 3460-VI (2011) гарантують ВПО право на:

- юридичні консультації;
- допомогу у відновленні документів;
- супровід у питаннях соціальних виплат, реєстрації, житлових прав, тощо [45].

У зв'язку з частими змінами в законодавстві через воєнний стан, правова підтримка є ключовою умовою реалізації прав переселенців [29]. Варто наголосити, що правова підтримка ВПО) – це не просто технічне юридичне обслуговування чи консультації щодо заповнення документів. Це насамперед «життєво необхідна умова для захисту людської гідності, реалізації основоположних прав людини та відновлення суспільної справедливості» [51, с. 48-49]. У складних умовах переміщення, втрати житла, документів, засобів до існування та соціальних зв'язків саме правова допомога стає тим інструментом, що дозволяє людині відчути підтримку з боку держави та суспільства.

Правова підтримка дозволяє ВПО «орієнтуватися у складних правових питаннях, які включають процедури реєстрації, отримання статусу, оформлення соціальних виплат, захисту майнових прав, компенсацій за зруйноване житло, доступу до медичних та освітніх послуг» [38, с. 153]. Відсутність такої підтримки часто призводить до «правової ізоляції», а згодом

– до «соціального виключення, дискримінації, втрати довіри до інституцій та загострення психологічних і матеріальних проблем» [38, с. 153-154].

Окремої уваги заслуговує розвиток системи безоплатної правової допомоги, яка є однією з найважливіших форм державної участі у захисті прав ВПО. Безоплатна правова допомога повинна бути доступною, ефективною, зрозумілою для кожного, хто її потребує. Це можливо лише за умов достатнього фінансування, кадрового забезпечення та підтримки з боку місцевих органів влади. Також важливою є розбудова партнерства з правозахисними та громадськими організаціями, які мають практичний досвід роботи з переселенцями, можуть швидко реагувати на порушення прав та активно проводять правничу просвітницьку роботу.

Крім того, інформаційна просвіта серед ВПО – є «невід’ємною складовою ефективної правової підтримки. Люди повинні не лише мати доступ до правової допомоги, а й розуміти свої права, обов’язки та механізми їх реалізації» [49, с. 40-41]. Це особливо актуально для вразливих категорій: людей похилого віку, осіб з інвалідністю, жінок з дітьми, осіб без документів або з тимчасовою реєстрацією. Отже, розширення доступу до правової допомоги, активне залучення правозахисних організацій та поширення юридичної обізнаності серед переміщених осіб є необхідною передумовою не лише для захисту прав ВПО, але й для їхньої повноцінної інтеграції у нові громади, відновлення соціальної довіри та побудови справжньої правової держави, у якій кожна людина відчуває себе не об’єктом, а суб’єктом права.

Таким чином, підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО) має бути не лише реактивною відповіддю на кризу, а системною, міждисциплінарною та інтегрованою стратегією, яка охоплює всі ключові сфери життя людини. Йдеться про комплекс заходів, що повинні поєднувати екстрену допомогу з довготривалими програмами соціального, економічного, психологічного та правового супроводу. Вказаний підхід передбачає баланс між короткостроковими потребами – такими як фінансова підтримка, тимчасове житло, гуманітарна допомога – та довгостроковими стратегіями, зокрема:

- доступ до освіти,
- стабільного працевлаштування,
- правової інтеграції,
- медичної реабілітації та повноцінної участі у громадському житті.

Особливо важливо враховувати індивідуальні особливості та потреби ВПО, залежно від віку, статі, стану здоров'я, професійного досвіду, наявності сім'ї чи соціального оточення. Комплексна підтримка не лише захищає людину під час найважчого періоду – вимушеного переміщення, втрати майна чи роботи, – а й сприяє відновленню її автономії, гідності та життєстійкості. Важливо, щоб ВПО не залишалися в статусі пасивних одержувачів допомоги, а мали можливість стати активними учасниками життя нових громад, включатися в економіку, громадянське суспільство, освіту, місцеве самоврядування. Реалізація такої моделі можлива лише за умов тісної координації між усіма залученими сторонами – державними органами, органами місцевого самоврядування, неурядовими організаціями, міжнародними партнерами та самими ВПО. Кожен із цих суб'єктів виконує унікальну функцію: держава створює правові й фінансові механізми, громади – забезпечують інфраструктуру та соціальну підтримку, громадські організації – здійснюють правову допомогу, інформування та моніторинг, а міжнародні інституції – надають ресурси, експертизу й допомагають впроваджувати найкращі практики. Лише через такий багаторівневий, кооперативний підхід можна вибудувати ефективну модель соціальної інтеграції ВПО, яка не просто усуває наслідки переміщення, а й відкриває нові можливості для соціальної згуртованості та сталого розвитку. Врешті-решт, переселенці мають не лише адаптуватися до нових умов, а й стати рівноправними, активними співтворцями майбутнього своїх громад і країни в цілому.

2.2. Державні програми підтримки внутрішньо переміщених осіб

На сьогодні глобальні зміни світу призвели до посилення агресії практично в усіх регіонах, проповзуючи та посилюючи гуманітарну кризу, котра вважається найбільшою в світі з часів Другої світової війни. Вказані обставини змусили мільйони людей покидати власні домівки й шукати більш безпечніші місця для проживання. Значна частина з них отримали статус ВПО. За офіційними даними, лише в Україні кількість ВПО перевищує 4 млн. осіб, що свідчить про безпрецедентні масштаби соціального виклику як для держави, так і для всього суспільства (рис. 2.1) [39].

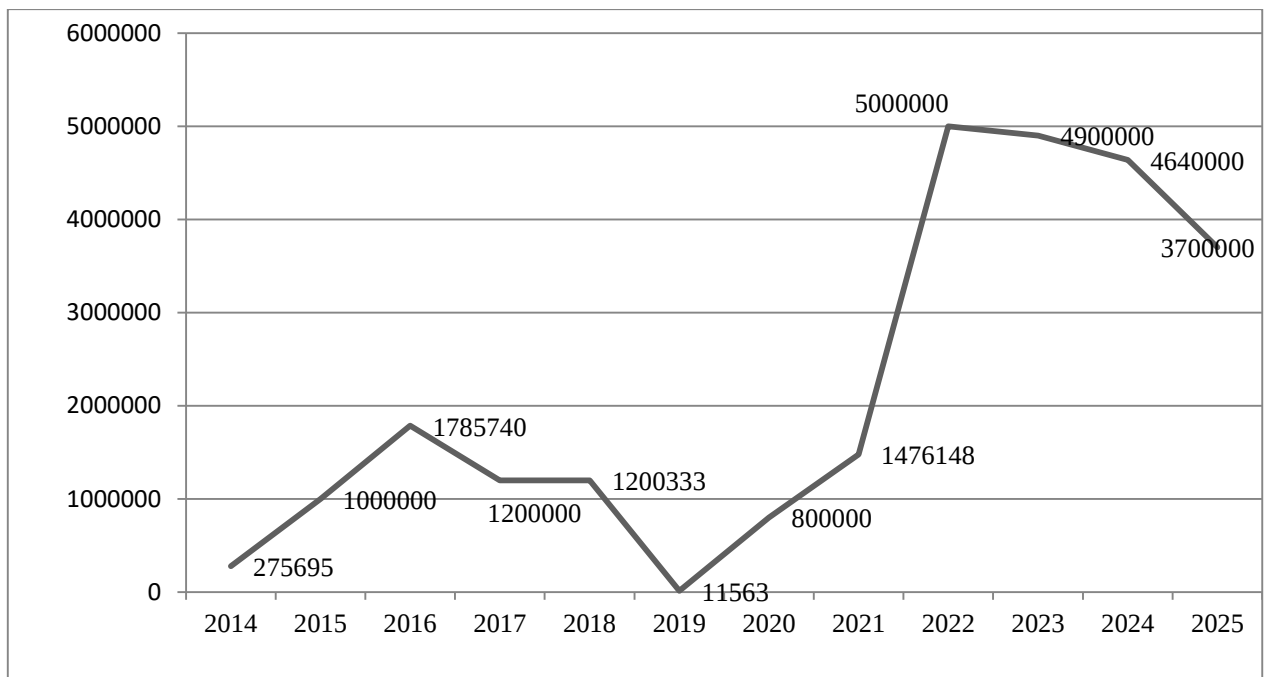

Рис. 2.1. Динаміка кількості ВПО у 2014-2025 рр.

Наявність вказаного рівня внутрішньої міграції спричиняє навантаження на систему соціального захисту, охорони здоров'я, ринок праці, житловий фонд та інші сфери, що вимагає системної відповіді з боку державної влади. За цих умов постає об'єктивна потреба у формуванні цілісної, ефективної та довгострокової державної політики щодо забезпечення прав, свобод і базових потреб внутрішньо переміщених осіб. Основою такої політики мають стати спеціально розроблені державні програми, спрямовані на надання соціальних гарантій, сприяння працевлаштуванню, забезпечення доступу до освіти,

медичних і адміністративних послуг, а також підтримку інтеграції ВПО у приймаючі громади. Важливим аспектом є те, що такі програми повинні створювати умови не лише для тимчасового вирішення гуманітарних потреб, а й для довготривалої адаптації переселенців до нових соціально-економічних реалій. Це, у свою чергу, дозволить ВПО повноцінно реалізовувати свої трудові, соціальні та економічні права, виконувати громадянські обов'язки, а також активно долучатися до процесів відбудови, модернізації та розвитку країни [17].

Крім того, реалізація державної політики підтримки ВПО зумовлена не лише гуманітарними аспектами, але й необхідністю запровадження інституціоналізованих механізмів публічного управління, які здатні ефективно реагувати на виклики тривалої кризи переміщення. Ідеться про потребу у нормативно-правовій базі, міжвідомчій координації, стабільному фінансуванні та прозорому механізмі розподілу ресурсів, включно з міжнародною допомогою [26].

Отже, з огляду на масштаби внутрішнього переміщення, створення державних програм підтримки ВПО є стратегічно важливим інструментом забезпечення соціальної стабільності, національної єдності та сталого економічного розвитку в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України (табл. 2.2). Ці програми, відповідно до обраного курсу, мають стати не лише відповіддю на нагальні виклики сьогодення, але й фундаментом для побудови інклюзивного, справедливого та стійкого суспільства в майбутньому. Зважаючи на вказані напрями формування державних програм щодо підтримки ВПО, можемо стверджувати, що в Україні вони представлені:

- щомісячною допомогою на проживання;
- пільговими іпотечними кредитами (наприклад, програма «Житло для ВПО» та розширена «Оселя»);
- компенсацією за зруйноване житло («Відновлення»);
- допомогою з орендою житла;

– послугами психологічної підтримки та соціальними консультаціями через Центри життєстійкості та портал Дія.Безбар'єрність [64].

Таблиця 2.2

Головні аспекти формування державних програм підтримки ВПО

Аспект	Основний зміст заходів та напрям реалізації
Політичні	Здійснення розробки й вдосконалення правових норм, які здійснюють регулювання статусу й прав ВПО. Посилення спроможності держави й місцевих громад ефективно реагувати на виклики, пов'язані з процесами переселення.
Соціальна	Надання безпечного місця проживання, задоволення наявних гуманітарних потреб, що вважається першочерговими кроками. Забезпечення доступу до освіти, сфери охорони здоров'я та інших соціальних послуг для ВПО. Організація спільних культурно-освітніх, спортивних заходів для налагодження контакту між ВПО й місцевими мешканцями. Налагодження ефективного діалогу між ВПО та приймаючими громадами для спільного вирішення проблем.
Економічні	Сприяння формуванню нових підприємств переселенцями й залученню кваліфікованих кадрів до місцевих підприємств. Створення умов для розвитку власної справи переселенцями. Розгляд ВПО в якості соціального ресурсу, а не тягаря, що може сприяти розвитку приймаючих громад. Підтримка безпечного повернення ВПО та їх реінтеграція.

Варто зупинитися на вказаних програмах трохи детальніше. Як нами вже було зазначено, в результаті активної фази війни в Україні мільйони українців були змушені залишити свої домівки, ставши ВПО. Вказана категорія населення все ще потребує комплексної допомоги для забезпечення базових потреб, відновлення життєдіяльності і соціальної адаптації. За таких умов, державна матеріальна підтримка – є ключовим інструментом, який дозволяє ВПО зберегти гідність, отримати доступ до житла, роботи та соціальних послуг (табл. 2.3) [7; 39].

Таблиця 2.3

Основні види та обсяги матеріальної допомоги ВПО як складової державної підтримки

Вид матеріальної допомоги	Обсяги (грн.)
Гарантії ВПО щодо сфери соціального страхування на випадок безробіття: встановлений мінімальний розмір, що не може перевищувати 150% мінімальної заробітної плати на 1 січня календарного року	9750
Виплати щомісячної допомоги на проживання для ВПО: для здорових дорослих людей;	2000
на кожную дитину або дорослу людину з інвалідністю.	3000
Компенсація родинам, котрі прихистили у власних домівках ВПО: відшкодування комунальних платежів на особу на місяць	450
Компенсації роботодавцям працевлаштування ВПО: допомога надавалася протягом 2-х місяців за кожного працівника ВПО й стала суттєвою складовою підтримки переселенців	6700
Пільги ВПО щодо сфери освіти: особа має право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів держави за рахунок коштів державного бюджету чи інших джерел фінансування	встановлюються індивідуально
Пільги ВПО під час проведення антитерористичної операції: надання житлової субсидії; право на безкоштовне пільгове житло; право на земельну ділянку; пільгове кредитування тощо.	встановлюються індивідуально

Щодо щомісячної допомоги ВПО, то вона є важливим елементом державної підтримки населення, що постраждало внаслідок збройної агресії та вимушене було покинути місця свого постійного проживання. Ця допомога виплачується щомісяця відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 332 від 20 березня 2022 р. (зі змінами), якою затверджено «Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» [43]. Основною метою цієї програми є забезпечення ВПО базовим рівнем фінансової підтримки для покриття повсякденних витрат. Станом на 2025 р., за офіційними даними, близько 1,2 млн. внутрішньо переміщених осіб регулярно отримують зазначені державні виплати [13]. Ці кошти спрямовуються, перш за все, на покриття основних життєвих потреб – таких як харчування, оплата комунальних послуг, придбання предметів першої необхідності, одягу, засобів

гігієни тощо. На рис. 2.2 відображено динаміку отримання щомісячної допомоги ВПО у розрізі останніх років.

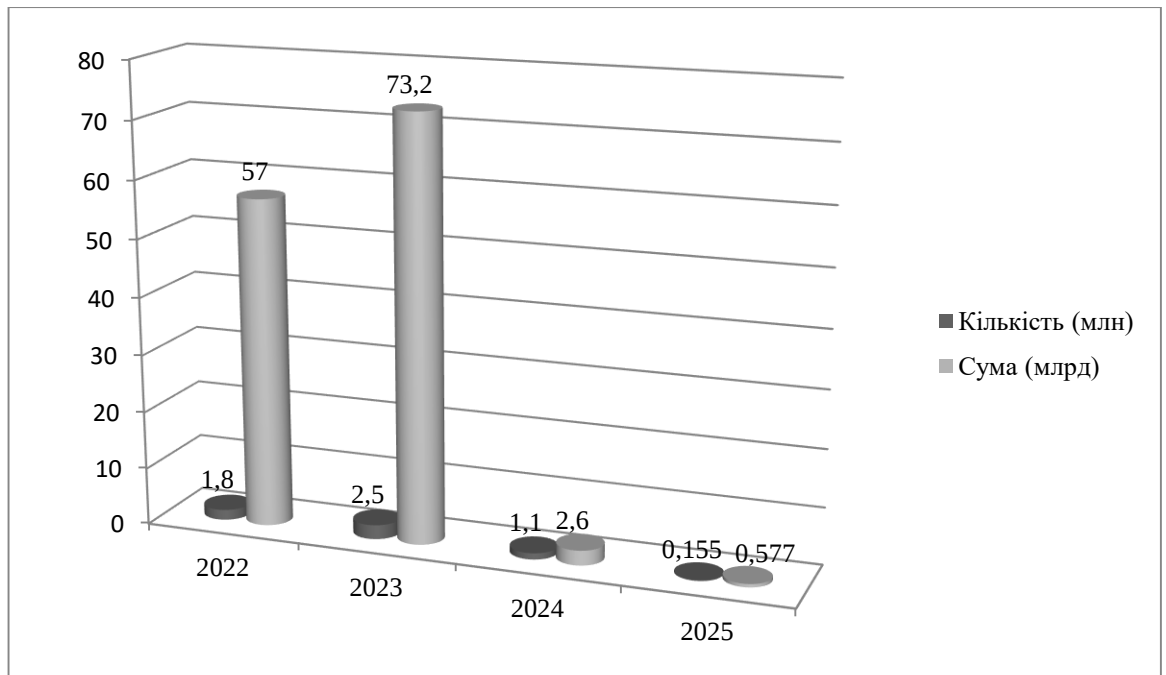

Рис. 2.2. Загальна кількість ВПО та загальна сума грошової допомоги

Як вже було вказано, розмір виплат визначається індивідуально, з урахуванням кількості членів родини, віку, наявності осіб з інвалідністю та загального рівня доходів домогосподарства. Зокрема, базова ставка становить 2000 гривень для працездатних осіб і 3000 гривень – для дітей та осіб з інвалідністю [17]. Однак, відповідно до оновлень постанови, якщо доходи сім'ї перевищують визначений поріг, виплата може бути припинена або не призначатися повторно при оновленні статусу ВПО. Крім того, надання вказаної допомоги є цільовим і передбачає проходження перевірки відповідності заявника встановленим критеріям. Водночас уряд, у співпраці з міжнародними партнерами, продовжує адаптувати програму відповідно до змін гуманітарної ситуації та потреб переміщених осіб, забезпечуючи більш ефективне адресне спрямування коштів [58].

Варто звернути увагу й на такі державні програми, як «Житло для ВПО» та «Оселя» [27]. Вказані програми – є державними ініціативами з доступного житла, що дозволяють певним категоріям вітчизняних громадян придбати

власне житло за пільговою процентною ставкою шляхом іпотечного кредитування в банках-партнерах. Крім того програми «Житло для ВПО» та оновлена «єОселя» – є ключовими інструментами державної політики, спрямованими на поліпшення житлових умов для внутрішньо переміщених осіб. Вони надають можливість отримати доступне іпотечне кредитування для придбання, будівництва або ремонту житла на пільгових умовах [17]. Варто вказати, що програма «єОселя» є ширшою програмою, яка надає пільгову іпотеку (3% або 7% річних) для певних категорій громадян, включаючи ВПО, а «Житло для ВПО» – це один з напрямків, що забезпечує житло для внутрішньо переміщених осіб (табл. 2.4) [61].

Згідно даних в таблиці 2.4 програма «Житло для ВПО» спеціально розроблена для підтримки осіб, які втратили своє житло внаслідок збройної агресії та були змушені покинути місця постійного проживання. Вона передбачає надання довгострокових пільгових кредитів під 3% річних строком до 30 років із можливістю мінімального першого внеску – лише 6% вартості житла. Реалізація програми відбувається за підтримки міжнародних фінансових партнерів, зокрема уряду Німеччини та Банку розвитку Ради Європи [61].

Щодо оновленої державної програми «єОселя», то вона охоплює ширше коло учасників, включаючи не лише ВПО, а й військовослужбовців, медичних працівників, освітян, науковців, молодь, а також громадян, які проживають у прифронтових або небезпечних регіонах. ВПО у цій програмі належать до першочергових категорій. Умови програми передбачають іпотечне кредитування під 3% або 7% річних (залежно від категорії), можливість отримання державної компенсації частини першого внеску (до 70%) та компенсацію частини щомісячного платежу в перший рік. Подання заявок на вказану допомогу здійснюється через платформу «Дія», що значно спрощує доступ та можливість участі [23].

Таблиця 2.4

**Порівняльна таблиця програм «Житло для ВПО» та оновлена
«єОселя»**

Критерій	Житло для ВПО	єОселя
цільова аудиторія	ВПО	ВПО, ветерани, медики, педагоги, силовики, молодь
процентна ставка	3% річних	3% або 7% на перші 10 років, потім 6-10%
строк кредиту	до 30 років	до 20 років
перший внесок	від 6%	від 20% (можливо зниження до 10%), з компенсаціями до 70%
компенсація платежів	ні	так – до 70% платежі в перший рік
Обмеження по площі житла	так (визначається на основі складу сім'ї)	так (нормативна площа на сім'ю)
максимальна вартість житла	немає чіткого ліміту, визначається на етапі погодження	до 2 млн. грн.
тип житла	первинний або вторинний ринок	первинне та деяке вторинне (до 10 років, залежно від регіону)
фінансування	за кошти донорів (KfW, СЕВ), держбюджету	державна іпотечна програма, через «Дію»
подача заявки	через Держмолодьжитло, у паперовій чи електронній формі	через платформу Дія: «єОселя»
масштаб покриття	більше 1 тис. родин вже отримали кредити	більше 20 тис. родин вже скористалися програмою
шанси для ВПО	високі – програма спеціально для ВПО	середні – ВПО у пріоритеті, але конкурують з іншими категоріями
доступність	краще для малозабезпечених ВПО	більше підходить для працюючих з офіційними доходами

Варто вказати, що з початку 2025 р. вказаними програмами вдалося скористатися близько 15 тис. ВПО, котрі отримали відповідну фінансову підтримку від держави для забезпечення потреби щодо житла [19]. Зважаючи на вказані дані охочі ВПО змогли забезпечити себе житлом в більш безпечніших регіонах держави. Вказана підтримку сприяє не лише

покращенню умов життєдіяльності ВПО, але й їх інтеграції в нові громади, посилює економічну стабільність й соціальну згуртованість в державі.

Варто звернути увагу й на державну програму «ЄВідновлення», котра стала однією з ключових державних ініціатив, що спрямовані на належну підтримку громадян, які втратили власне житло в результаті війни в Україні [50]. Вказана програма передбачає здійснення виплат компенсації за знищене чи пошкоджене житло, аби забезпечувати постраждалим необхідну можливість придбати нове житло чи відремонтувати наявне. Наголосимо, що за умов повного знищення житла, держава надає т. зв. «житловий сертифікат» – спеціальний документ, що підтверджує та засвідчує право його власника на отримання компенсації у відповідній грошовій формі «для придбання нового житла». Заявку на участь у програмі можна подати через портал або застосунок «Дія» [59], а також безпосередньо через органи місцевого самоврядування або ЦНАП [68]. Після подання заяви спеціальна комісія проводить обстеження зруйнованого об'єкта, перевіряє документи та ухвалює рішення щодо надання компенсації. Наголосимо, що житловий сертифікат має термін дії до п'яти років та може бути використаний для придбання житла:

- на первинному ринку (від забудовника);
- на вторинному ринку (вже існуючого житла);
- а також у межах державних іпотечних програм, наприклад «ЄОселя» [66].

Крім того, власник сертифіката має право самостійно обрати об'єкт, що відповідає затвердженим критеріям – як за вартістю, так і за місцем розташування. При цьому сума сертифіката визначається індивідуально, з урахуванням площі зруйнованого житла, його розташування, року забудови та інших факторів. Варто вказати, що у 2024 р. держава виділила понад 12 млрд. грн. на реалізацію програми компенсацій за знищене та пошкоджене житло. Ці кошти були спрямовані на надання сертифікатів, ремонтні виплати, а також часткове фінансування будівництва нового житла для постраждалих домогосподарств. У 2025 році програма «ЄВідновлення» продовжує роботу з

фінансуванням 4 млрд. грн. (3 млрд. на знищене, 1 млрд. на пошкоджене житло), спрямованим на компенсації за допомогою сертифікатів на купівлю житла або грошові виплати на відбудову [30]. Отже, програма «Відновлення» не лише дозволяє постраждалим від війни родинам компенсувати втрати, але й відіграє важливу роль у процесі соціального повернення ВПО. Вона сприяє тому, щоб тисячі людей могли повернутися до повноцінного життя – як через відновлення своїх домівок, так і шляхом придбання житла в нових громадах.

Прикладом ще однієї ефективної державної програми підтримки ВПО є допомога щодо оренди житла, тобто можливість отримати державну підтримку у вигляді субсидії на оплату оренди житла, що особливо важливо для тих, хто був змушений залишити власне житло через бойові дії, окупацію чи його знищення. Вказана субсидія є частиною загальнодержавної програми соціальної підтримки ВПО, яка реалізується через Пенсійний фонд України у співпраці з органами соціального захисту та місцевими громадами. Заявку на отримання субсидії можна подати через ЦНАП, особисто у відділення ПФУ, а також он-лайн – через портал Пенсійного фонду або мобільний за стосунок [57]. Для оформлення допомоги необхідно мати чинний офіційний договір оренди житла, який засвідчує правові підстави проживання. Щодо розміру субсидій, то він визначається індивідуально та залежить від кількох ключових факторів:

- сукупного місячного доходу домогосподарства;
- кількості членів родини, які зареєстровані як ВПО та проживають разом;
- регіонального рівня вартості оренди житла, що враховує середні ціни на найм у конкретному місті або області;
- наявності або відсутності інших джерел доходу, пільг чи житлових активів [57].

Субсидія покриває частину витрат на оренду (іноді – більшу частину або навіть 100 %), з урахуванням того, скільки родина реально сплачує за найм житла, і чи перевищує ця сума встановлений «граничний» рівень витрат –

зазвичай це 15-20 % від сукупного доходу домогосподарства [56; 57]. Тобто, якщо витрати на оренду перевищують допустимий відсоток від доходу, держава компенсує різницю. Варто вказати, що субсидія призначається, як правило, на шість місяців з можливістю автоматичного продовження, якщо умови не змінюються. У деяких випадках субсидія може оформлюватись швидше – особливо, якщо є підтвердження про перебування в зоні бойових дій або якщо житло постраждало внаслідок війни. У 2024 році на орендні виплати було спрямовано понад 3 мільярди гривень, якими скористалися близько 250 тисяч осіб. Варто вказати, що на 2025 р. в державному бюджеті було заплановано близько 4 млрд. грн. на програму субсидювання оренди житла для ВПО [21]. Крім того, вказана форма допомоги стала важливим інструментом стабілізації житлової ситуації ВПО, оскільки дозволила суттєво зменшити фінансове навантаження на родини ВПО та практично уникнути ризиків безхатченків чи повернення переміщених осіб до небезпечних територій. Також, зауважмо, що вказана програма стимулює легалізацію орендних взаємовідносин, сприяючи прозорості на ринку житла тощо.

Важливою також є державна підтримка спрямована на надання психологічної підтримки й соціальних консультацій ВПО. Щодо послуг психологічної підтримки та соціальні консультації – вони є важливим елементом комплексної допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО), які пережили травматичні події, втрату домівки, родинних зв'язків або інших джерел стабільності [20]. Таку підтримку надають зокрема «Центри життєстійкості» – спеціалізовані платформи, створені за підтримки міжнародних організацій та держави, які функціонують у різних регіонах України. Вони забезпечують безоплатний доступ до психологічної допомоги, індивідуальних консультацій, груп підтримки, арт-терапії, тренінгів зі стресової стійкості та самодопомоги. Центри життєстійкості є фізичними просторами, де люди можуть отримати фахову підтримку у безпечному, недискримінаційному середовищі. У роботі таких центрів часто беруть участь кваліфіковані психологи, соціальні працівники, юристи та координатори

громадських ініціатив. Крім того, з 2023 року доступ до подібних послуг значно розширився завдяки інтеграції цифрових інструментів – зокрема порталу «Дія.Безбар'єрність», що став частиною національної стратегії формування інклюзивного суспільства [20]. Через цей портал можна:

- знайти інформацію про доступні психологічні та соціальні сервіси у своєму регіоні;
- записатися на онлайн-консультацію;
- отримати рекомендації щодо подолання ПТСР, тривожності, депресивних станів;
- звернутися по допомогу у питаннях сімейної динаміки, адаптації до нових умов, пошуку роботи, навчання тощо [20].

Платформа також має інклюзивний інтерфейс і підтримує доступ для людей з інвалідністю, осіб старшого віку та батьків з маленькими дітьми. Основною метою вказаного є забезпечення без бар'єрного доступу до необхідної психологічної та соціальної підтримки кожного, кому вона є потрібною, незважаючи на місце перебування, вік або стать. Зважаючи на вказані ініціативи велика кількість ВПО змогли отримати необхідну допомогу щодо збереження власного метального здоров'я, адаптації до нових умов життєдіяльності.

Таким чином, наявна державна підтримка ВПО в нашій державі – це не лише елемент внутрішньої публічної політики, але й критично важлива складова національної безпеки, стабільності й гуманітарної відповідальності. В контексті повномасштабної війни, саме така допомога є необхідною з відповідним комплексним та багаторівневим характером, охоплюючи широкий спектр інструментів та механізмів, спрямованих на захист прав й задоволення базових потреб громадян, котрі були змушені переселитися. Крім того, вказана підтримка включає не лише регулярні фінансові виплати щодо забезпечення базових потреб та витрат, а ще представлена:

- програмами доступного іпотечного кредитування (програма «Оселя»), котрі дають змогу ВПО придбати житло в нових громадах;

- компенсаційними механізмами за зруйноване чи пошкоджене житло (програма «Відновлення»), що дозволяють або відновити власне житло, або придбати нове;
- допомогою щодо оренди житла у формі різних субсидій, які особливо важливі для тих, хто мешкає в тимчасовому житлі;
- програмами працевлаштування й професійної інтеграції, включно з підтримкою підприємницьких ініціатив серед ВПО, курсами перекваліфікації, менторськими й грантовими програмами;
- психосоціальними послугами, які допомагають ВПО відновлювати ментальне здоров'я, долати стрес, зберігати життєстійкість та соціальні взаємозв'язки.

Отже, встановлення та забезпечення належного фінансування, координації й подальшого розвитку вказаних програм – це ключові чинники для ефективної реалізації прав ВПО на гідне життя. Крім того, такі програми сприяють їх інтеграції в приймаючих громадах, зміцнюють довіру до держави та запобігають процесам маргіналізації серед населення.

Висновки до Розділу 2

Підтримка внутрішньо переміщених осіб має розглядатися не лише як термінова реакція на кризу, а як комплексна та узгоджена стратегія, що враховує потреби людини на всіх етапах переміщення. Такий підхід передбачає поєднання невідкладних заходів – фінансової допомоги, тимчасового житла, гуманітарної підтримки – із довгостроковими програмами, спрямованими на соціальну, економічну, правову та психологічну стабілізацію. Важливими елементами є забезпечення доступу до освіти, створення умов для стабільного працевлаштування, правової інтеграції, медичної та психологічної реабілітації, а також сприяння повноцінній участі ВПО у житті приймаючих громад. Такий підхід формує

підґрунтя для стійкої інтеграції переселенців і зміцнення соціальної згуртованості.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВНУТРІШНЬОПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

3.1. Аналіз ефективності державної політики внутрішньо переміщених осіб

Повномасштабне вторгнення на територію України кардинально змінило звичне життя мільйонів наших співгромадян. Багато хто з українців був змушений покинути рідні домівки та евакуюватися в більш безпечні регіони країни або за кордон. Такі обставини спричинили не лише фізичне переміщення населення, а й поставили перед ВПО нові виклики соціального, економічного та психологічного характеру. У відповідь на ці виклики держава запровадила низку заходів, спрямованих на підтримку постраждалих громадян [17]. Одним із ключових напрямів стала фінансова допомога: мільйони переселенців регулярно отримують грошові виплати, призначені для покриття базових потреб. Водночас, потреби ВПО не обмежуються лише матеріальною підтримкою. Надзвичайно актуальною є також проблема доступу до інформації: багато людей не мають повного уявлення про те, які саме державні програми існують, як вони працюють, хто має на них право та як ними скористатися. Крім того, з практики відомо, що внутрішньо переміщені особи часто стикаються з труднощами під час спроб продовжити участь у вже наданих програмах допомоги або при оформленні нових видів підтримки. Це свідчить про потребу в удосконаленні комунікації між державними структурами та громадянами, а також у спрощенні процедур доступу до допомоги.

З метою оцінки ефективності державної політики у сфері підтримки ВПО було проведено відповідне дослідження. У його межах ми

проаналізували кілька ключових державних програм, спрямованих на вирішення найбільш нагальних потреб переселенців, а саме: надання соціальних виплат, забезпечення житлом, доступ до медичної допомоги та сприяння працевлаштуванню. Основною метою дослідження було не лише виявлення найбільш поширених форм підтримки, але й аналіз їхньої реальної ефективності – сильних і слабких сторін, доступності, відповідності потребам людей та можливостей для вдосконалення. Це дозволить сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення якості державної допомоги ВПО та зробити її більш адресною, зрозумілою й результативною. Отже, опитування складалося з 10 питань, кількість опитаних становила 50 осіб серед отримувачів послуг у департаменті праці та соціального захисту населення Миколаївської міської ради.

Перше питання стосувалося обізнаності ВПО щодо наявних державних програм та ініціатив, спрямованих на підтримку ВПО (рис. 3.1).

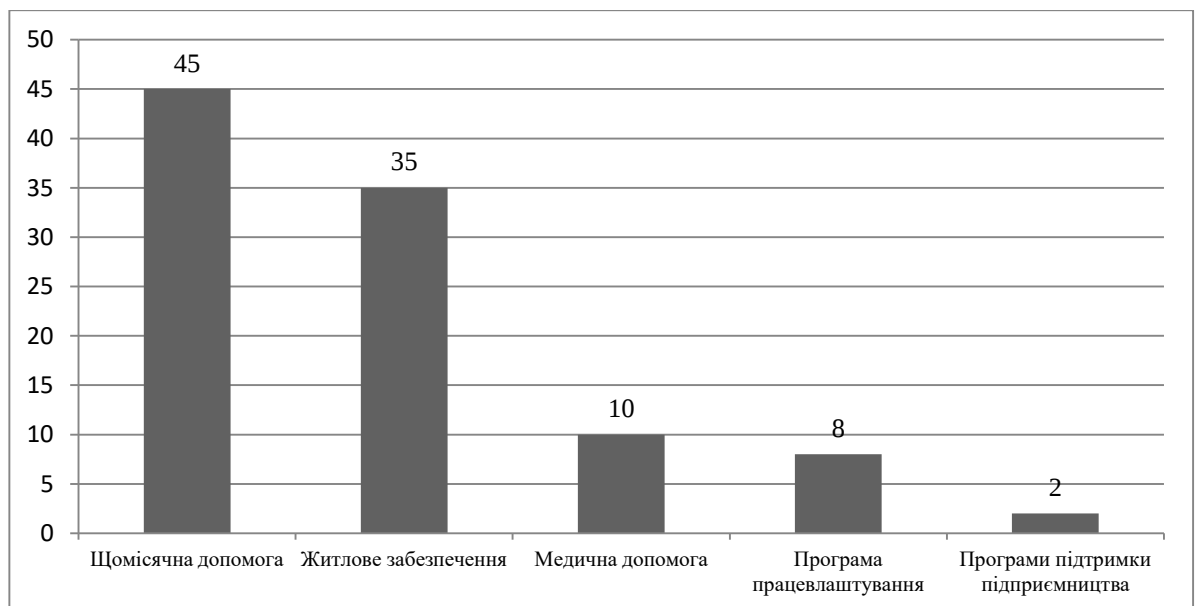

Рис. 3.1. Результати відповідей щодо обізнаності ВПО про державні програми

Щодо отриманих результатів, то більшість ВПО наголосили на тому, що саме щомісячна адресна допомога на проживання – є найпоширенішою та найдоступнішою формою підтримки, яку отримують багато переміщених осіб

[17]. Вона допомагає покрити базові потреби, хоча її розміру часто не вистачає на реальні витрати, особливо в містах із високими цінами на житло. На другому місці було відмічено програму житлового забезпечення, наголошуючи про обізнаність, але відсутністю можливостей скористатися вказаною програмою оскільки не завжди наявний необхідний обсяг фінансування вказаної програми або чіткий механізм розподілу. Досить обізнаними є ВПО щодо отримання необхідної медичної допомоги, однак наголошували на існуванні певних труднощів щодо реєстрації у лікарів чи зміни сімейного лікаря. Щодо програми працевлаштування, опитування вказали, що мають можливість ознайомитися з нею в місцях свого переміщення. Однак наголошували на проблемах наявності актуальних вакансій особливо в малих містах. Щодо підтримки підприємництва більшість опитуваних вказали, що про такі ініціативи мають лише загальне уявлення, наголошуючи на необхідності посилення інформаційної кампанії щодо вказаного питання. Варто наголосити, що в ході опитування не було виявлено жодної особи, яка б не мала інформації щодо жодної із вказаних державних програм.

На друге питання анкети щодо участі в програмах нами було отримано такі відповіді (рис. 3.2):

- більшість брали участь у програмі щомісячної адресної допомоги, оскільки це була перша форма підтримки, на яку могли розраховувати ВПО з початку активної фази війни в Україні. Окремі опитувані наголошували, що саме оформлення допомоги було не досить складним, однак зауважували на необхідності протягом тривалого часу чекати безпосередньо на самі виплати;
- також більшість вже користується медичною допомогою, оскільки вже змогли знайти нового лікаря й заключити з ним декларацію за тимчасовим місцем проживання;
- щодо програм житлового забезпечення й працевлаштування ВПО практично не подавалися на них, пояснюючи це відсутністю чіткої інформації

щодо програми та вимог до неї. Однак, деякі ВПО зауважили про наявність у них планів подати заявку на один із освітніх курсів для переміщених осіб.

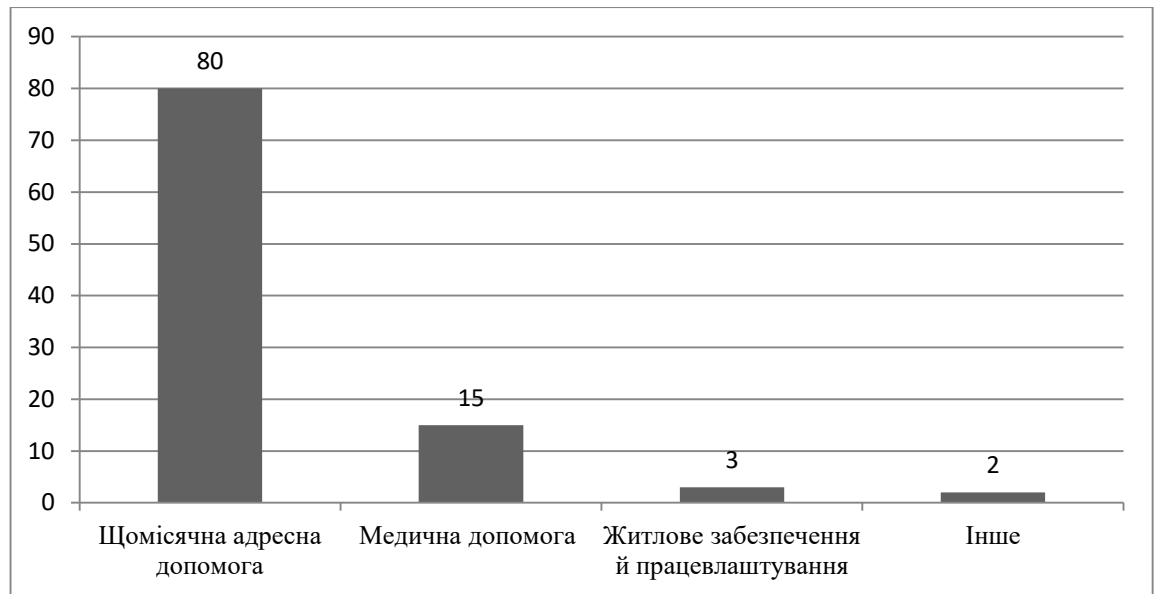

Рис. 3.2. Активність участі ВПО в державних програмах

Щодо третього питання, то отримані відповіді виявилися діаметрально протилежними у відповідності до наявного власного досвіду подання заявок до певних державних програм (рис. 3.3). Варто вказати, що більшість все ж таки наголошувала на позитивному досвіді оформлення та подання заявок на участь. Суттєву роль в позитивному досвіді відіграло використання застосунку Дія в результаті чого, все проходило дуже легко, процедура була інтуїтивно зрозумілою, і підтвердження отримували досить швидко. Також перевагою був той факт, що вся потрібна інформація була в одному місці. Лише в окремих випадках доводилося звертатися за додатковими роз'ясненнями. Інша частина опитаних натомість наголошували на певних труднощах піз час оформлення заявок, зокрема:

- відсутність актуальної інформації щодо необхідних документів, що змусило звертатися по уточнення до ЦНАПу, що супроводжувалося певними бюрократичними моментами;
- певна складність процедури подання заявки, що змусило звертатися по консультації до органів влади, які переадресовували до інших органів;

– наявність технічних проблем, як от «зависання» за стосунку Дія, тривале очікування на підтвердження статусу заявки тощо.

Рис. 3.3. Результати опитування щодо доступності подання заявок ВПО

Щодо наступного питання відповіді розподілилися відповідним чином (рис. 3.4). Більшість опитаних наголосили на тому факті, що саме щомісячна допомога була своєчасною і хоч частково, але покривала їхні витрати. Медична допомога виявилася доступною, але складно було прикріпитися до нового сімейного лікаря. Щодо житла, було вказано, що житло надавалося вчасно, однак умови були виключно базовими, однак головним була наявність даху над головою. Окремі опитування відзначили, що за допомогою програми працевлаштування вдалося пройти курс і знайти нову роботу. Лише незначна частина опитуваних вказала на те, що в більшості випадків допомога надходила з затримками, житло не змогли надати, довелось шукати самостійно. Загалом очікування від державної підтримки в них були значно більшими. Варто вказати, що незважаючи на наявність власного негативного досвіду більшість оцінили державні програми позитивно, наголошуючи, що допомоги все ж недостатньо, аби ВПО почували себе безпечно та стабільно.

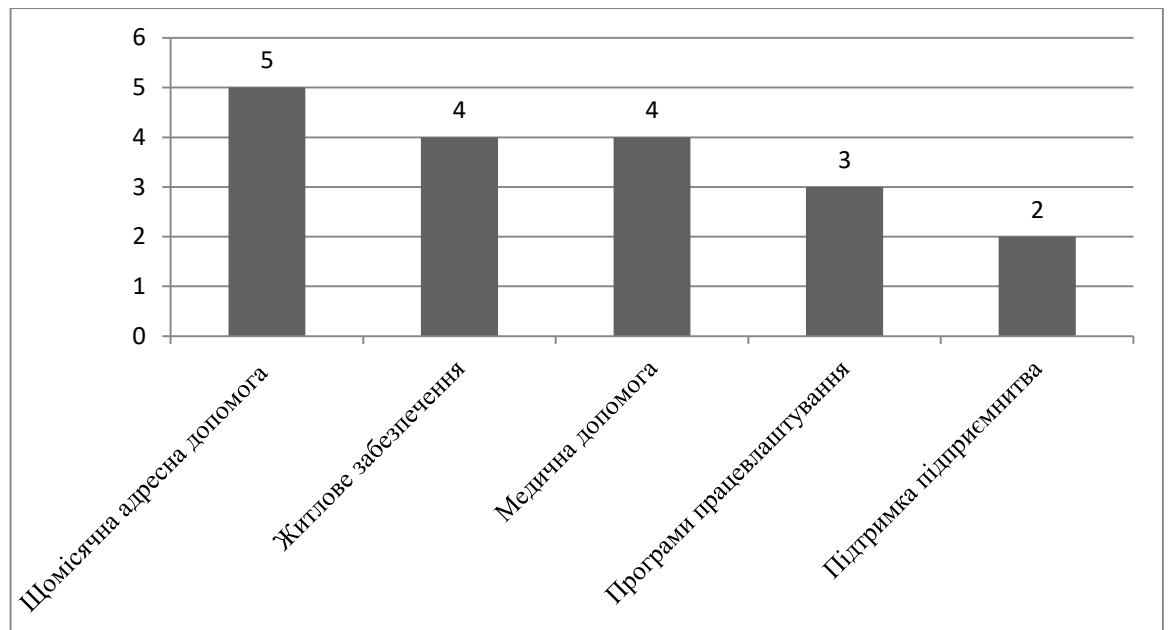

Рис. 3.4. Оцінка ефективності державних програм

Щодо питання відповідності державних програм потребам ВПО, отримані відповіді респондентів виявилися загалом схожими за змістом, хоч і з дещо різними акцентами. У більшості висловлювань простежується подвійне бачення: з одного боку, окремі програми – зокрема, щомісячна адресна допомога та доступ до базових медичних послуг – визнаються корисними та своєчасними, особливо на початкових етапах вимушеного переселення. З іншого боку, значна частина опитаних наголошує на тому, що «існуючі ініціативи не повністю враховують реальні життєві обставини», у яких опинилися ВПО [26]. Особливо критичними залишаються такі питання, як «доступне житло, стабільне працевлаштування, психологічна допомога та підтримка сімей з дітьми» [68]. Респонденти зазначають, що державна підтримка часто має короткостроковий або разовий характер, тоді як обставини життя ВПО потребують «довготривалих, системних рішень» [54]. Отже, узагальнену позицію опитаних можна сформулювати наступним чином: «окремі програми є корисними на стартовому етапі, однак у багатьох випадках вони не покривають складніші та довготривалі потреби, з якими стикаються переселенці. Існує гостра необхідність у переході від короткострокових заходів до стратегічних політик соціальної інтеграції ВПО» [17]. Варто також

зважати на те, що ані держава, ані самі переселенці не були готові до настільки зтяжного періоду військового стану. Саме ця непередбачуваність і масштабність переміщення населення може частково пояснювати певні прорахунки або неузгодженості в реалізації програм допомоги. Попри це, реальність сьогодення потребує «перегляду існуючих програм з урахуванням нових викликів і зтяжного характеру ситуації. Важливо переходити від режиму «кризового реагування» до «довгострокової державної політики», яка б «забезпечила не лише базову підтримку, а й створення умов для повноцінної інтеграції ВПО у соціально-економічне життя громад» [53].

На наступне питання щодо труднощів з якими довелося стикатися під час участі в державних програмах опитування надали такі відповіді (рис. 3.5): на початковому етапі реалізації державних програм було досить складно знайти вичерпну та актуальну інформацію щодо тієї або іншої державної програми.

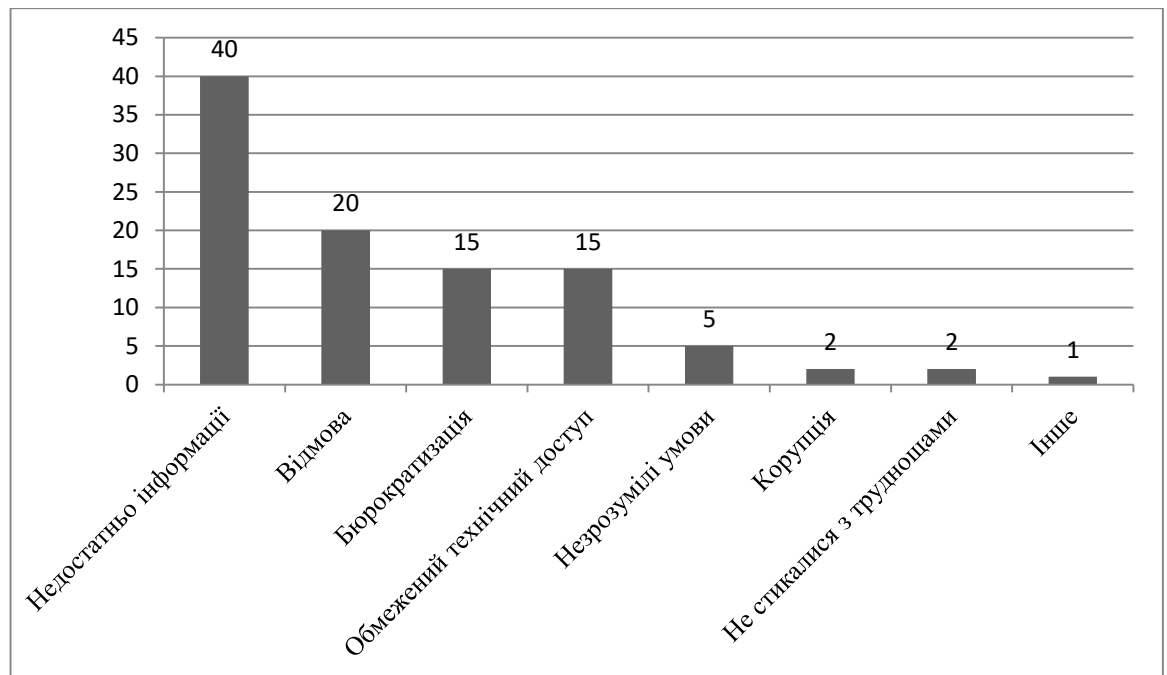

Рис. 3.5. Результати відповідей щодо труднощів ВПО під час оформлення участі у державній програмі

Крім того виникали технічні проблеми в окремих сервісах, особливо зважаючи на проблеми з Інтернетом та відсутністю у ВПО відповідного

технічного забезпечення. Звертали увагу опитування й на наявність певних проблем з документообігом та процедурами подання заявок, що призводило до необхідності уточнювати, повторювати подання заявки, переробляти заяви тощо. Тривалим та дещо бюрократизованим на початкових етапах був й процес розгляду заявки (в окремих випадках до 2 місяців). В подальшому з розширенням державних програм, залученням застосунків, ЦНАПів, отриманням он-лайн різноманітних консультацій, зробили участь в державних програмах більш доступною та зрозумілою.

Досить інформативними були відповіді щодо питання про програми, які варто біло б розвивати. Зокрема відповіді респондентів було розподілено таким чином:

- на першому місці було наголошено на необхідності подальшого розвитку програми щодо підвищення адресної грошової допомоги. На думку опитаних, базова фінансова підтримка залишається критично важливою для більшості внутрішньо переміщених осіб, особливо тих, хто втратив усе: дім, роботу, соціальні зв'язки. Поточні суми допомоги – мізерні, особливо в умовах зростання цін на продукти, оренду житла та ліки. Без підвищення розміру цієї допомоги багато сімей опиняються за межею бідності. Така підтримка – це не «привілей», а гарантія виживання в умовах війни;

- на другому місці опитані наголосили на необхідності вирішення житлового питання. Вони наголосили, що житло – є однією з найгостріших проблем для ВПО. Тимчасові рішення, на кшталт гуртожитків, часто не відповідають нормам гідного проживання, а довгострокові варіанти – або недоступні, або зовсім відсутні. Як наслідок, ВПО змушені витратити багато часу й допомоги саме на оренду житла. Такий стан речей говорить про необхідність збільшення фінансування програм оренди з компенсацією, реконструкції вільного житлового фонду, будівництва соціального житла й забезпечення чесних критеріїв розподілу тощо;

- на третьому місці було вказано потребу покращення наявного доступу до сфери охорони здоров'я в цілому, та медичних послуг зокрема. Велика

частина ВПО стикнулася з проблемами здоров'я, котрі почали загострюватися в умовах стресу, постійного переселення, неналежних побутових умов й відсутності можливості здійснення необхідного та регулярного медичного спостереження. Досить часто складно записатися до лікаря, змінити сімейного лікаря, отримати направлення на аналізи або лікування. Психологічна підтримка взагалі недоступна або формальна – а це критично важливо, особливо для дітей, людей, які втратили рідних, і тих, хто пережив окупацію. Програми в цій сфері мають бути системними, доступними та безкоштовними;

– на четвертому місці опитані розмістили необхідність активізації програм працевлаштування. Пошук роботи – практично завжди був головною передумовою для стабілізації життя після переїзду. Варто вказати, що ВПО доводиться досить часто стикатися з проявами дискримінації, відсутністю бажаних вакансій чи невизнанням їх попереднього досвіду. За певних умов, навіть ті, хто був готовий здійснити перекваліфікацію, не завжди отримували бажаний доступ до якісних навчальних програм чи необхідних консультацій. Також й самі центри зайнятості не завжди були спроможні ефективно взаємодіяти з ВПО. Саме тому виникає потреба в активних програмах з реальним супроводом: навчанням, стажуванням, підтримкою під час відкриття бізнесу, квот щодо працевлаштування й гнучких умов найму тощо;

– на останньому місці опинилася потреба щодо необхідності здійснення активного розвитку підприємництва. У більшості ВПО наявний певний потенціал щодо підприємництва: окремі з них вже мають власний бізнес чи різноманітні ідеї для старту, однак не мають необхідних ресурсів. Більшість поточних програм підтримки бізнесу серед ВПО певним чином обмежені за своїми обсягами, географією чи інформаційною доступністю. Тому існує потреба в наданні реальної підтримки – доступних грантах, відповідному навчанні, юридичному супроводі, менторстві й післягрантової допомоги. За допомогою такого підходу не лише можна не лише вирішити проблеми конкретної людини, але й створити робочі місця, активізувати економіку в громадах, де оселилися ВПО тощо.

Варто вказати, що опитані не оминули увагою й питання щодо створення нових державних програм для переміщених осіб. Респонденти вказали, що існуючі програми не завжди враховують специфіку окремих груп ВПО – дітей, людей з інвалідністю, літніх осіб, студентів, багатодітних сімей. Також часто відсутні комплексні програми інтеграції переселенців у нові громади: від участі в громадському житті до культурної адаптації. Освіта дітей потребує додаткової підтримки – багато з них змінили кілька шкіл, відстають у навчанні та мають психологічні труднощі. Необхідно створити нові, цільові програми, які покриватимуть ці реальні та часто невидимі потреби.

Щодо відповіді на питання про наявність позитивного впливу державних програм на життєдіяльність ВПО було отримано такі результати (рис. 3.6):

- більшість із респондентів наголосили на «відчутності» державної допомоги, характеризуючи їх як такі, що стали реальною допомогою й підтримкою після вимушеного переселення;

- певна частина опитаних вказала лише на часткову ефективність державних програм, зокрема програм грошової допомоги й медичного обслуговування. Щодо програми житлового забезпечення то вона виявилася практично недоступною для окремих осіб. Крім того було наголошено на необхідності розширення сфер надання державної підтримки для ВПО;

- окремі респонденти вказали на отриманні необхідної допомоги виключно завдяки волонтерам та благодійним фондам. При цьому державна підтримка була практично номінальною;

- лише незначна частина наголосила на необхідності самостійно допомагати собі під час вимушеного переселення.

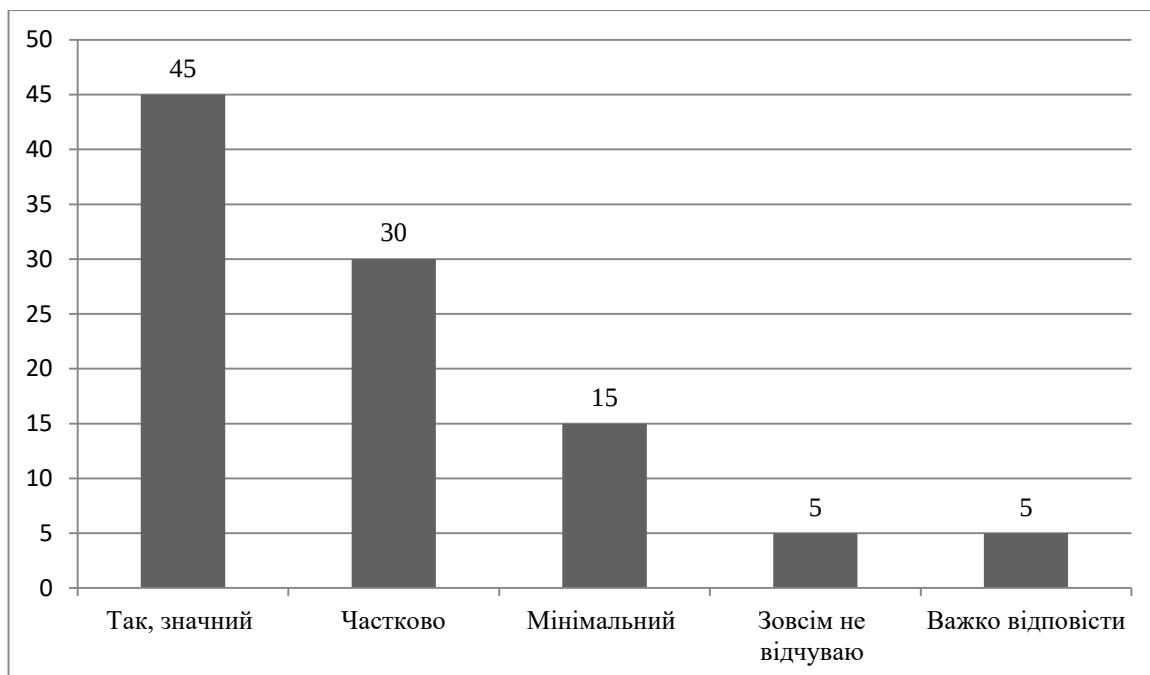

Рис. 3.6. Результати відповідей на питання щодо позитивного впливу державних програм на життєдіяльність ВПО

На передостаннє питання було отримано такі варіанти відповідей:

- запровадити довгострокові рішення замість короткотермінових заходів. Багато ВПО залишаються без стабільного житла, роботи чи медичної допомоги роками. Потрібні програми, розраховані на тривалий період, які сприятимуть соціальній адаптації, а не просто «гаситимуть» кризу;
- розширити житлові програми та зробити їх доступними. Необхідно переглянути критерії відбору, спростити процедури, створити прозору чергу. Варто інвестувати в реконструкцію або будівництво соціального житла для ВПО;
- посилити інформаційну підтримку. Більшість ВПО не знають, які програми існують, куди звертатися або як оформити допомогу. Потрібні доступні ресурси – он-лайн, через ЦНАПи, гарячі лінії, місцеве самоврядування;
- спростити бюрократичні процедури. Мінімізувати кількість довідок, скоротити терміни розгляду заявок, надати можливість подачі через «Дію» або інші електронні сервіси без особистих візитів;

– розвивати програми працевлаштування та підприємництва. Надати більше можливостей для перекваліфікації, стажування, грантів для малого бізнесу та менторської підтримки. Робота – ключ до відновлення самостійного життя;

– забезпечити доступ до медичних та психологічних послуг. Потрібно запровадити окремі пакети послуг для ВПО – включаючи психологічну допомогу, підтримку для дітей і людей з інвалідністю;

– залучати самих ВПО до формування політики. Створити консультативні ради чи регулярні опитування, щоб держава розуміла реальні потреби переселенців з перших вуст.

Останнє питання стосувалося кількості переїздів ВПО починаючи з 2014 р., оскільки на нашу думку вказаний фактор суттєво впливає на обізнаність та можливості ВПО щодо участі у відповідних державних програмах їхньої підтримки. Серед опитаних респондентів практична більшість змушена була переїхати перший раз (рис. 3.7).

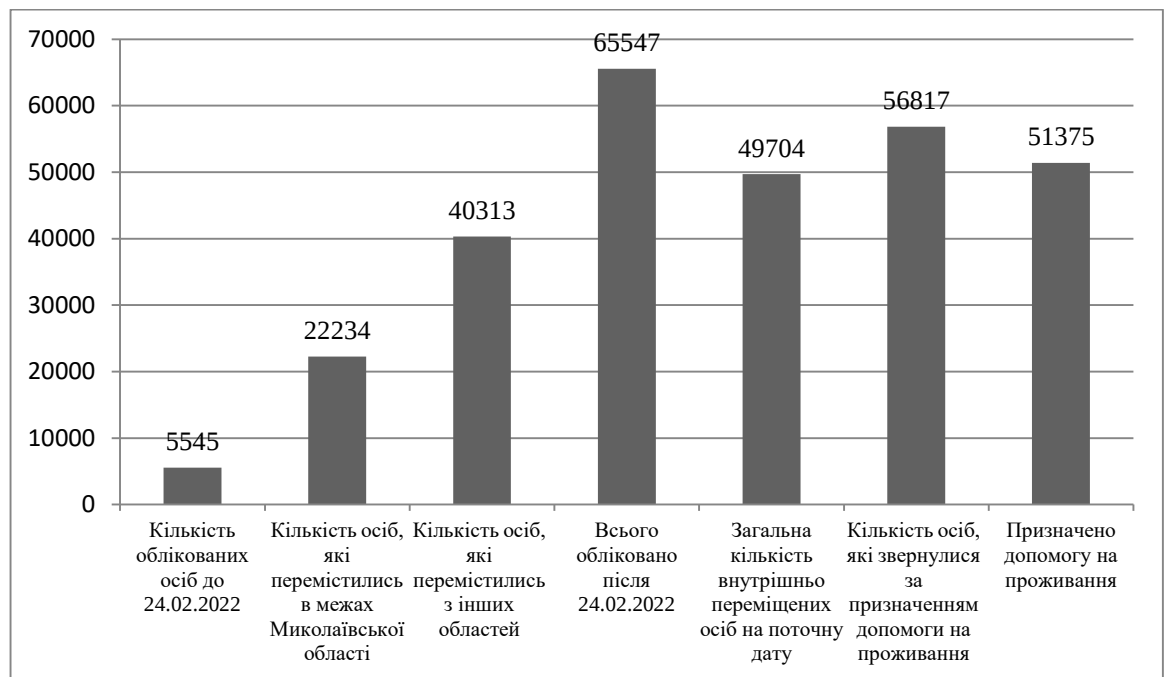

Рис. 3.7. Загальна кількість внутрішньо переміщених станом на 13.11.2025

Для створення більш широкого уявлення щодо кількості внутрішньо переміщених осіб в розрізі м. Миколаєва пропонуємо зведену інформацію надану відділом аналізу призначення соціальних допомог, послуг та компенсацій департаменту праці та соціального захисту населення Миколаївської міської ради (табл. 3.1).

Таблиця 2.4

**Інформація про кількість внутрішньо переміщених осіб на рівні районів
м. Миколаєва станом на 22.08.2025**

Назва району	Загальна кількість облікованих ВПО (осіб)	Сімей	чоловіків, всього	жінок, всього	Дітей до 18 років		Населення 18-59 років		Населення 60+		Інваліди	кількість та місія походження ВПО*
					ч	ж	ч	ж	ч	ж		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Центральний	13225	10374	5532	7693	1449	1307	2955	4357	1128	2029	705	6813 - Херсонська 3526- Миколаївська 897 Донецька 473- Крим 421 - Луганська
Заводський	13401	9929	5443	7958	1605	1533	2809	4537	1029	1888	669	6467- Херсонська 4759 - Миколаївська 922 -Донецька 464 -Луганська 386 - Крим
Ігульський	15143	11504	6108	9035	1835	1704	2960	4939	1313	2392	664	7109 - Херсонська 4791 - Миколаївська 876 -Донецька 369-Луганськ 354 -Крим
Корабельний	7553	5375	3061	4492	917	898	1420	2284	724	1310	483	3849 - Херсонська 2517 - Миколаївська 420-Донецька 225-Луганська 81- Крим
м. Миколаїв	49 322	37 182	20 144	29 178	5 806	5 442	10 144	16 117	4 194	7 619	2 521	24238 - Херсонська 15593 - Миколаївська 3115-Донецька 1419-Луганська 1294- Крим

* перші 5 областей за кількістю зареєстрованих ВПО

Таким чином, результати опитування дозволили окреслити ключові труднощі, з якими стикаються громадяни з окупованих територій під час отримання державної допомоги. Серед основних проблем респонденти відзначили обмежений доступ до достовірної інформації про програми, затримки у виплатах та слабку координацію між різними державними структурами. Разом із тим, сильними сторонами чинних програм є їх комплексність і націленість на задоволення базових потреб ВПО – від соціальних виплат і житлових субсидій до підтримки у сфері працевлаштування. Зокрема, щомісячна адресна допомога внутрішньо переміщеним особам позитивно впливає на забезпечення фінансової стабільності у період адаптації до нових умов проживання. Однак, як свідчать дані, ряд недоліків залишається невирішеним. Зокрема, програми недостатньо враховують регіональні особливості та специфіку окремих категорій населення. Також бракує індивідуального підходу до різних типів домогосподарств. Вторинний аналіз показав, що деякі програми мають обмежене фінансування, що знижує їхню гнучкість та здатність реагувати на нові виклики, зокрема в умовах затяжного воєнного стану. Найменш доступними, за оцінками опитаних, залишаються житлові програми – особливо для сімей із дітьми та осіб літнього віку. Натомість ініціативи, пов'язані з медичною та психологічною допомогою, оцінюються загалом позитивно. Однак і тут існують бар'єри, зокрема нестача фахівців у сільських чи віддалених регіонах. З урахуванням отриманих результатів доцільно сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення державної політики у сфері підтримки ВПО. Зокрема, йдеться про необхідність посилення міжвідомчої координації, розширення фінансування, адаптацію програм до потреб конкретних регіонів, а також – забезпечення більш індивідуалізованого підходу до допомоги у межах чинного правового поля.

3.2. Шляхи вдосконалення державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб

На сьогодні ВПО – є категорією населення, яка опинилася у надзвичайно вразливому становищі внаслідок війни, втративши свої домівки, роботу та соціальні взаємозв'язки. Вони потребують комплексної і тривалої державної підтримки для стабілізації свого життя та інтеграції в нові громади обумовлених такими факторами як:

- відсутність стабільного житла і джерел доходу. Більшість переселенців змушені винаймати житло, що часто є складним у фінансовому плані. Без стабільного житла і доходу люди опиняються на межі бідності, соціальної ізоляції та втрати здоров'я. Зауважимо на необхідності посилення державної підтримки у вигляді різноманітних житлових програм, соціальних виплат, працевлаштування, котрі допомагатимуть уникати можливих негативних наслідків тощо;

- наявність, в окремих випадках посилення соціально-психологічних викликів для ВПО, котрі досить часто підпадають в стресові ситуації, отримують різноманітні травми, особливо за умов тривалої війни. Різноманітні державні програми вказаного спрямування повинні охоплювати психологічну підтримку й відповідні заходи щодо соціальної адаптації, котрі сприятимуть відновленню необхідної життєвої рівноваги, допомагатимуть інтегруватися до нового середовища проживання;

- встановлення необхідності обмеження поточних програм і ресурсів, зокрема існуючих державних ініціатив, що теж досить часто мають обмежене фінансування й не можуть повною мірою реагувати на наявні масштаби потреб ВПО. Посилення вказаної підтримки дозволить розширювати охоплення кількості ВПО, забезпечуватиме індивідуальний підхід та оперативне реагування на змінну необхідних умов;

– соціальна стабільність й безпека держави, оскільки наявні невирішені проблеми ВПО чи їх посилення й загострення, можуть призводити до соціальної напруги, зростання бідності й нестабільності в громадах [40]. Посилення підтримки ВПО є не лише гуманітарною необхідністю, а й важливим фактором зміцнення національної безпеки та стабільності;

– міжнародні зобов'язання та репутація України як учасника міжнародних угод з прав та свобод людини, оскільки наша держава повинна забезпечити належний захист і підтримку ВПО. Посилення державної підтримки також підвищить міжнародний імідж України як відповідальної країни, що піклується про своїх громадян у складні часи.

Отже, зважаючи на вказане можемо стверджувати, що посилення державної підтримки ВПО є ключовим елементом забезпечення їхнього права на гідне життя, соціальну інтеграцію і економічну стабілізацію. Це не лише сприятиме покращенню добробуту самих переселенців, а й підвищить стійкість суспільства в цілому, що особливо важливо в умовах тривалої військової кризи. Саме тому до перспективних напрямів державної підтримки ВПО в Україні можемо віднести необхідність вирішення актуальних питань в сфері забезпеченні житлом, працевлаштуванні та самозайнятості, соціальному захисті (включно з психологічною допомогою), освіті, а також інтеграції та адаптації до життя в громадах. Програми спрямовані на створення умов для стабільного життя, розвитку професійного потенціалу, подолання соціальної напруги та активної участі ВПО у житті громад.

По-перше, надзвичайно важливими є програми, спрямовані на належну житлову підтримку внутрішньо переміщених осіб, адже забезпечення стабільного і безпечного житла є фундаментальним для відновлення їхнього життя та соціальної інтеграції. Зокрема, такі програми включають:

– субсидії на оренду житла – це фінансова допомога, яка надається ВПО для оплати оренди житлових приміщень. Вона адресована тим, чиє власне житло було знищене або суттєво пошкоджене внаслідок бойових дій, а також тим, хто був змушений покинути прифронтові території у пошуках безпеки.

Така підтримка допомагає знизити фінансовий тягар, пов'язаний із винайманням житла, і створює умови для стабільного проживання в новому місці;

- компенсація податків власникам житла – вказана ініціатива покликана заохочувати власників нерухомості, котрі здають власне житло ВПО. Саме за допомогою відшкодування чи компенсації сплачених податків на доходи від оренди, держава стимулюватиме подальший розвиток ринку житла для ВПО [48]. Вказані дії знижуватимуть ризики для власників та робитимуть оренду більш привабливою, що, у свою чергу, збільшуватиме кількість доступних для ВПО помешкань;

- довгострокові рішення у сфері соціального житла – це стратегічні заходи з розбудови та підтримки житлової інфраструктури, спрямовані на забезпечення ВПО не тимчасовим, а саме довгостроковим житлом. Крім того, вказані рішення повинні включати будівництво нового соціального житла, реконструкцію зруйнованого чи непридатного для проживання житла, а також формування та реалізацію доступних житлових програм, що враховуватимуть специфічність різноманітних категорій ВПО. Вказаний підхід дозволить ВПО отримувати більш стабільні умови для життя, сприятиме їх соціальній адаптації та інтеграції до громад, а також знижуватиме рівень соціальної напруги в приймаючих регіонах.

По-друге, досить важливими також є програми, що спрямовані на працевлаштування й розвиток самостійної зайнятості ВПО. Ці ініціативи допомагають ВПО не лише забезпечити себе стабільним доходом, а й відновити відчуття незалежності та соціальної значущості. Зокрема, до таких програм належать:

- профорієнтаційні послуги – це комплексна підтримка, яка включає оцінку професійних навичок, інтересів і можливостей переселенців, а також інформування про актуальні вакансії на ринку праці. Крім того, ці послуги допомагають ВПО зрозуміти, які професії найбільш затребувані у їхньому регіоні, а також підказують шляхи перекваліфікації чи підвищення

кваліфікації. Організація тренінгів, консультацій та кар'єрних консультацій сприяє ефективнішому працевлаштуванню;

- підтримка підприємницької ініціативи – фінансова, інформаційна та менторська допомога для ВПО, які прагнуть розпочати власний бізнес або стати самозайнятими. Ця підтримка може включати гранти на старт бізнесу, консультації з ведення підприємницької діяльності, навчання з управління фінансами та маркетингу, а також допомогу у створенні бізнес-планів [41]. Програми також можуть надавати доступ до мереж менторів і партнерів, що значно підвищує шанси на успіх нових підприємств;

- розвиток цифрової грамотності – адже особливості сучасного ринку праці дедалі більше орієнтуються саме на цифрові технології, навчання базовим й просунутим цифровим навичкам, що на сьогодні є критично важливими. Наявні програми, щодо забезпечення ВПО знаннями в сфері комп'ютерної грамотності, використання інтернет-ресурсів для здійснення пошуку роботи, дистанційної роботи, а також допомоги щодо доступу до відповідних міжнародних торгових і ділових платформ, відкривають якісно нові можливості задля працевлаштування й розвитку власної справи не лише серед ВПО. Варто вказати, що особливо важливим у вказаному, є навчання роботі з відповідними онлайн-платформами, що дозволить працювати віддалено чи розширювати відповідну клієнтську базу за межами встановленого локального ринку.

Завдяки таким комплексним підходам, програми працевлаштування та само зайнятості сприяють не лише матеріальному забезпеченню ВПО, а й їхній соціальній інтеграції та психологічній стабілізації, що є важливим елементом подолання наслідків переміщення.

По-третє, надзвичайно важливим є забезпечення соціального захисту та психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб, оскільки ці аспекти є ключовими для відновлення їхнього емоційного стану, соціальної стабільності та якості життя в нових умовах. У межах цього напрямку реалізуються такі заходи:

– психологічна підтримка – за допомогою організації надання відповідної кваліфікованої психолого-медичної допомоги ВПО, котрі досить часто стикаються з різноманітними фізичними чи психологічними травмами, різним рівнем стресу, тривоги й депресії внаслідок пережитих через війну втрат. Вказане також повинно включати ефективну роботу відповідних мобільних психологічних бригад, систематичне проведення індивідуальних й групових консультацій, створення різноманітних цілодобових гарячих ліній підтримки, а також сприяти навчанню волонтерів і медичних працівників ефективним та перевіреним методам активної психологічної допомоги [31, с. 57-58]. Надання вказаної психологічної підтримки повинно сприяти не лише полегшенню емоційного стану, але й посилювати здатність ВПО адаптуватися до нових умов власного життя;

– соціальний захист – створення відповідних умов щодо реалізації права ВПО на доступ до різних видів соціальної допомоги, що є особливо важливим для вразливих категорій населення. Вказані дії передбачатимуть забезпечення доступності соціальних послуг, медичної допомоги, пільг і державних гарантій, а також сприятимуть та стимулюватимуть створення спеціалізованих програм підтримки, які враховуватимуть особливі потреби саме таких соціальних груп [10, с. 17-18]. Крім того, акцент робитиметься на усуненні бар'єрів, що заважатимуть отриманню допомоги, включно з транспортними, інформаційними й бюрократичними труднощами;

– компенсація за зруйноване майно – це необхідність впроваджувати ефективні механізми обліку, оцінки й компенсації вартості майна, знищеного чи пошкодженого в результаті відповідних бойових дій. Вказане дозволить ВПО відновлювати відповідні матеріальні ресурси й полегшуватиме процеси повернення до нормального рівня життя. Важливим також є процес створення відповідних процедур щодо подачі заявок, оперативності розгляду справ, а також надання правової допомоги ВПО для відстоювання та захисту власних прав і свобод. Вказані заходи підвищуватимуть рівень довіри до державних інституцій та сприятимуть соціальній стабілізації.

Варто вказати, що Міністерство соціальної політики планує впровадити нові програми соціальної підтримки для маломобільних ВПО, кількість яких щодня зростає через загострення безпекової ситуації на сході країни [60]. Згідно з розробленим документом, передбачено запуск двох експериментальних проєктів:

- надання довготривалого медсестринського догляду (до 30 днів), який включатиме медичне обслуговування, догляд, чотириразове харчування та психологічну підтримку. За вказані послуги держава компенсуватиме закладам охорони здоров'я 530 грн. на день;

- створення «притулків» для маломобільних ВПО, в яких надаватимуться харчування та забезпечуватимуться базові умови проживання. За надання таких послуг держава виплачуватиме соціальним службам 262 грн. на день [60].

Варто наголосити, що попереднє впровадження вказаних проєктів повинно розпочатися вже у вересні 2025 р. та триватиме попередньо до грудня 2026 р. Належні забезпечення вказаних напрямків соціально-психологічної підтримки – це критично важлива передумова для комплексного відновлення життя ВПО, оскільки вони сприятимуть не лише покращенню матеріального становища, але й сприятимуть збереженню психічного здоров'я, що виступає своєрідним фундаментом для подальшої адаптації та інтеграції ВПО.

По-четверте, особливу увагу варто приділити посиленню тих програм, що спрямовані на активну інтеграцію й адаптацію ВПО до нового місця проживання. Встановлення та дотримання вказаного підходу допоможе не лише покращити рівень соціальної згуртованості, але й сприятиме формуванню довіри між ВПО та представниками місцевих громад, що є важливим чинником стабільності й розвитку. До основних напрямків таких програм повинні належати:

- здійснення підтримки громадських просторів (хабів) – формування й ефективне функціонування спеціалізованих громадських просторів, що виконуватимуть функцію центрів для спілкування, обміну досвідом і

знаннями між ВПО та представниками приймаючих громад. Саме в таких хабах повинні бути всі необхідні умови для проведення тренінгів, майстер-класів, консультацій, а також заходів для розвитку соціально-професійних навичок. Вказане має допомагати ВПО не лише почуватися частиною громади, а й знайти корисні ресурси для адаптації і саморозвитку;

—культурна інтеграція – активне залучення ВПО до культурного життя нових громад через організацію та підтримку відвідувань культурних подій, занять у гуртках, творчих студіях, спортивних секціях і клубах за інтересами. Такі заходи сприяють формуванню дружніх зв'язків, подоланню психологічної ізоляції та створенню відчуття дому навіть у новому середовищі [14, с. 45-46]. Вони також сприяють збереженню культурної ідентичності переселенців, одночасно сприяючи взаємному збагаченню культур;

—підтримка дітей ВПО – забезпечення повноцінних умов для навчання, відпочинку, дозвілля та розвитку дітей, які перемістилися з регіонів конфлікту [34, с. 50]. Важливо створювати спеціалізовані освітні програми, організовувати дитячі табори, спортивні секції, творчі майстерні та психологічну підтримку для дітей, що допоможе їм подолати травми, пов'язані з війною і переїздом, а також сприятиме їхній успішній соціалізації;

—посилення ролі та місця ВПО в житті громад, за допомогою відповідного стимулювання активної участі ВПО в суспільному житті за допомогою залучення їх до роботи місцевих рад, здійснення волонтерських ініціатив, реалізації молодіжних і соціальних проектів. Активізація діяльності та участі ВПО дозволить їм відчувати значущість власної цінності, сприятиме формуванню відчуття лідерства й розвитку суспільної відповідальності [42, с. 81-82]. Вказаний підхід також сприятиме формуванню ефективного діалогу між ВПО й місцевими жителями, що зменшуватиме рівень соціальної напруги та полегшуватиме процеси інтеграції.

В цілому, посилення вказаних програм – це необхідна передумова для сформування комфортних умов життя для ВПО, відновлення їх впевненості у майбутньому та сприяння їх повноцінній інтеграції до нових громад.

По-п'яте, одним із ключових напрямків є суттєве покращення доступу ВПО до необхідних життєво важливих послуг, що є основою для їхньої успішної адаптації та інтеграції у нових громадах. Зокрема, це стосується таких сфер:

- доступ до освіти – гарантування права на якісну освіту для дітей та молоді з числа внутрішньо переміщених осіб. Це передбачає не лише безпосереднє зарахування до навчальних закладів, а й створення додаткових програм підтримки, таких як репетиторство, психологічна допомога, мовні курси для тих, хто переїхав з інших регіонів, а також забезпечення доступу до сучасних освітніх технологій [5]. Важливо також враховувати особливі потреби дітей з травмами війни та надавати їм спеціалізовану допомогу для подолання стресу й адаптації в новому середовищі;

- медичне забезпечення – забезпечення безперешкодного та своєчасного доступу ВПО до повного спектру медичних послуг, включаючи первинну медичну допомогу, спеціалізоване лікування, реабілітацію та психіатричну підтримку. Це потребує не лише фінансування, але й налагодження координації між медичними закладами, адаптації медичних програм до особливих потреб переселенців та забезпечення інформаційної прозорості щодо доступних послуг. Особливо важливо покращити медичне обслуговування в регіонах, де проживає найбільша кількість ВПО, а також забезпечити мобільні медичні служби для віддалених територій

- інформаційна підтримка – створення ефективних механізмів інформування ВПО про доступні державні, місцеві та громадські послуги, що можуть допомогти у вирішенні житлових, соціальних, медичних, освітніх та інших питань. Це включає розробку зрозумілих інформаційних ресурсів – вебсайтів, гарячих ліній, мобільних застосунків та інформаційних центрів, які надаватимуть консультації і допомогу у реальному часі. Важливо, щоб інформація була доступною різними мовами, з урахуванням потреб людей з інвалідністю, а також поширювалася через різні канали – соціальні мережі, місцеві ЗМІ, громадські організації.

Загалом, комплексне покращення доступу до цих послуг сприятиме не лише фізичному і соціальному благополуччю ВПО, а й їхній більш швидкій та якісній інтеграції у приймаючі громади, створюючи умови для стабільного і гідного життя.

Таким чином, посилення та розширення кількості й якості державних програм підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні є надзвичайно важливим і нагальним завданням. Сучасні виклики, пов'язані з війною, значною мірою впливають на життя мільйонів громадян, які змушені були покинути свої домівки. Існуючі програми, хоч і мають певні позитивні результати, часто не повністю відповідають реальним потребам ВПО, особливо в питаннях житла, працевлаштування, медичної допомоги та соціальної інтеграції. Саме тому забезпечення стабільності й повноцінної участі ВПО у соціально-економічному житті варто формувати та реалізовувати комплексні, адаптовані до різних категорій ВПО рішення, що враховуватимуть індивідуальні особливості й регіональні умови. Зокрема, пріоритетними повинні стати саме програми довгострокових механізмів житлової підтримки, ефективних форм працевлаштування, розширення доступу до медичних і психологічних послуг, а також посилення інформаційної підтримки та інтеграції ВПО. Як наслідок подальший розвиток і вдосконалення державних ініціатив у вказаній сфері не лише покращуватиме якість життя ВПО, але й сприятиме зміцненню соціальної стабільності в країні, підвищуватиме її стійкість за умов сучасних викликів. Саме тому необхідні активні та потужні інвестиції щодо розширення і якісного вдосконалення програм підтримки ВПО, котрі стануть одним із пріоритетів публічної політики на найближчі роки.

Висновки до розділу 3

Посилення програм підтримки внутрішньо переміщених осіб є нагальним завданням, оскільки чинні механізми не повністю відповідають їхнім потребам, особливо у сфері житла, працевлаштування, медичної допомоги та соціальної інтеграції. Державна політика має ґрунтуватися на

комплексних і гнучких рішеннях, адаптованих до різних груп ВПО та регіональних умов. Пріоритетними є довгострокові житлові програми, сприяння зайнятості, розширення доступу до медичних і психологічних послуг та посилення інформаційної підтримки.

Результати опитування показують, що переселенці часто стикаються з браком достовірної інформації, затримками виплат і недостатньою координацією між установами. Хоча програми соціальної підтримки загалом оцінюються позитивно, їх ефективність обмежує недостатнє фінансування й неврахування специфіки різних регіонів та категорій населення. Найскладнішою сферою залишається житлова підтримка, тоді як медичні та психологічні послуги доступні нерівномірно. Це підкреслює потребу у посиленій координації, додаткових ресурсах і більш індивідуалізованому підході до допомоги ВПО.

ВИСНОВКИ

Внутрішнє переміщення є складним і багатовимірним процесом, який має значний вплив як на самих переселенців, так і на державу в цілому. Забезпечення прав, базових потреб і гідних умов життя для ВПО виступає важливим показником спроможності державної політики ефективно реагувати на виклики, спричинені війною та гуманітарною кризою. Тільки через впровадження всебічної підтримки – від термінової допомоги до довгострокових програм соціальної адаптації та інтеграції – можна досягти не лише базового захисту, а й активної участі переселенців у суспільному житті. Інтеграція ВПО є не лише гуманітарним, а й стратегічним завданням, що сприяє згуртованості суспільства, розвитку місцевих громад та економічному відновленню держави. Особливе значення має створення можливостей для економічної самостійності переселенців, їхнього професійного зростання та залучення до громадських ініціатив. Усі ці напрями мають реалізовуватись у рамках цілісної, послідовної державної політики, заснованої на принципах прав людини, міжсекторальної співпраці та довіри між владою, громадянським суспільством і самими ВПО. Отже, в ході нашого дослідження ми дійшли до таких висновків:

1. Поняття внутрішньо переміщеної особи (ВПО) все ще не має уніфікованого міжнародного визначення. В Україні воно закріплене на законодавчому рівні, однак у міжнародному правовому полі не існує обов'язкових стандартів чи конвенцій, які б регламентували захист ВПО на рівні, подібному до системи захисту біженців. Така ситуація створює нормативну прогалину та ускладнює формування єдиних підходів до захисту переселенців у глобальному масштабі. Українські науковці зосереджують увагу переважно на прикладних аспектах проблеми ВПО, зокрема на питаннях адаптації до нових умов, соціальної інтеграції в приймаючі громади, працевлаштування, наданні психологічної допомоги. Їхні дослідження мають

практичну спрямованість і орієнтовані на пошук ефективних рішень, адаптованих до складних умов воєнного часу. Міжнародна академічна спільнота більше фокусується на структурних та нормативних питаннях, таких як правова неврегульованість статусу ВПО, політична складова процесу визнання та підтримки внутрішньо переміщених осіб, а також необхідність створення чітких міжнародних механізмів захисту та фінансування програм допомоги. Втім, об'єднувальним елементом у підходах як українських, так і міжнародних дослідників є усвідомлення того, що ВПО – це не лише юридичний статус, а насамперед вразлива соціальна група, яка потребує комплексного, міждисциплінарного підходу до вирішення проблем, що виникають у процесі переміщення, адаптації та повернення або інтеграції. Таким чином, категорія «внутрішньо переміщена особа» інтерпретується по-різному залежно від правового, наукового чи політичного контексту, а її зміст і значення змінюються під впливом як внутрішніх державних політик, так і міжнародного середовища. Це вказує на необхідність подальшого глибокого вивчення теми ВПО та розробки більш узгоджених підходів у сфері законодавства, соціальної політики та практики підтримки таких осіб.

2. Дослідження міжнародного досвіду у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО) показало, що у багатьох країнах застосовуються комплексні та ефективні підходи до інтеграції цієї категорії населення. Зокрема, значна увага приділяється активному залученню приймаючих громад до процесу адаптації переселенців – через спільні проекти, міжкультурні ініціативи та програми соціального згуртування. Вказаний підхід сприятиме зменшенню соціальної напруги, зміцненню взаєморозуміння й формуванню середовища ефективної підтримки ВПО. Окрема роль у міжнародних практиках належить різноманітним житловим програмам, що охоплюють як короткострокове забезпечення тимчасового притулку, так й довгострокові рішення, зокрема, щодо підтримки оренди, будівництва соціального житла, пільгових іпотечних програм тощо. В окремих країнах вказані заходи реалізуються за допомогою тісної підтримки та

взаємодії між різними державним установами, місцевими органами влади й громадськими організаціями. Крім того, вагомим є фактор забезпечення доступу ВПО до відповідних медико-психологічних послуг, включно з мобільними клініками, програмами ментального здоров'я, послуг перекладача для людей з інших регіонів, інформаційних кампаній щодо доступності медичних сервісів тощо.

В цілій низці країн вказані послуги надаються за допомогою як державного бюджету, так й міжнародних донорських програм. Адаптація вказаних напрацювань до вітчизняних умов – своєрідна передумова створення більш стійкої та ефективної системи соціального захисту ВПО. Вказане дозволить не лише покращити поточні умови життєдіяльності ВПО, але й сприятиме їх довгостроковій інтеграції, зменшенню залежності від допомоги й відновленню активно участі в соціально-економічному житті країни.

3. Аналіз наявних державних програм та відповідної нормативно-правової бази, що регулює питання ВПО в Україні, засвідчив, що попри наявність окремих положень щодо підтримки внутрішньо переміщених осіб, законодавча система залишається недостатньо ефективною та узгодженою. Багато нормативних актів носять декларативний характер і не супроводжуються належними механізмами реалізації. На практиці реалізація прав ВПО часто ускладнюється через юридичні прогалини, складні процедури, суперечливі положення та відсутність стабільного фінансування з боку держави. В результаті дослідження соціально-економічних аспектів підтримки ВПО було виявлено низку системних проблем, з якими щоденно стикаються переселенці. Серед ключових викликів – дефіцит доступного та безпечного житла, обмежений доступ до стабільного працевлаштування, нестача якісної медичної допомоги, а також недостатній рівень соціального забезпечення. У поєднанні зі зростанням вартості життя та інфляційними процесами, ці фактори особливо болісно відображаються на найбільш вразливих категоріях ВПО – літніх людях, особах з інвалідністю, багатодітних родин тощо. Найгостріше ці проблеми проявляються в регіонах,

розташованих поблизу лінії фронту або в місцях масового скупчення переселенців, де ресурси місцевих громад надто обмежені. Оцінка діючих державних програм і проектів, спрямованих на допомогу ВПО, показала, що, незважаючи на наявність ряду ініціатив, їхня ефективність залишається низькою. Отже, наявні програми фінансової підтримки, житлових проектів, медичних і соціальних послуг досить часто є малоефективними та недоступними внаслідок нестачі фінансування, надмірної зарегульованості, складних бюрократичних процедур і недостатньої поінформованості населення. Як наслідок, більшість ВПО позбавлена можливості скористатися передбаченою державною підтримкою чи отримує її лише частково, із суттєвими затримками. Вказані обставини є свідченням нагальної потреби глибокої ревізії державної політики щодо ВПО, з акцентуванням основної уваги на її ефективності, адресності, доступності та фінансової сталості.

4. На основі наявного досвіду в нашій державі та кращих практик зарубіжних країн можна сформулювати рекомендації.

- розробка чіткої стратегії національного рівня: стратегія має визнавати масштаб проблеми, визначати цілі, заходи, строки, відповідальні органи, джерела фінансування;

- закріплення статусу ВПО в законодавстві: визнання ВПО як групи з правами, що мають юридичну силу. Законодавчі акти повинні регулювати: право на житло, компенсацію за втрати, доступ до соціальних послуг, участь ВПО в ухваленні рішень;

- створення механізмів моніторингу і обліку: реєстри, статистика, збір даних із врахуванням віку, статі, особливостей вразливості; інформаційно-аналітичні системи; прозорість у розподілі ресурсів;

- розвиток житлових програм: програми соціального житла, тимчасового/перехідного житла, пільгове кредитування, реконструкція зруйнованого житла. Забезпечення житла має бути безпечним, придатним для проживання, близьким до громад і з доступом до базових послуг;

–інтеграція ВПО у громади господарів: забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, ринку праці, участі в місцевому управлінні; зменшення соціальної напруги через програми взаємодії, інформування і освіти;

–підтримка повернення чи переселення з гідністю та безпекою: повернення має бути добровільним, безпечним, з дотриманням прав власності / компенсації, з відновленням інфраструктури; переселення за живими громадами, невимушеним вибором;

–міжнародна співпраця та залучення донорів / НУО: для технічної, фінансової підтримки; навчання кадрів; обміну досвідом; використання міжнародних стандартів;

–гнучкі адаптивні механізми: політика має передбачати зміну обставин – конфлікти, нові потоки переміщення, нестабільність, кліматичні лиха тощо.

Наявний досвід демонструє: для того щоб державна політика стосовно ВПО була ефективною, вона має бути законною, всебічною, адаптивною і фінансово забезпеченою. Кращі стратегії – це ті, що визнають права ВПО, забезпечують житло і стабільне проживання, сприяють інтеграції або організованому безпечному поверненню, та передбачають участь самих переміщених осіб у плануванні. Крім того, на сьогодні більшість держав мають власні особливості, обумовлені масштабами переміщення, фінансовими й інституційними можливостями, особливостями безпекової ситуації, тому універсальної моделі немає й не буде. Однак, окремі аспекти й уроки з наявного міжнародного досвіду все ж таки можуть використовуватися або адаптуватися до інших умов, щоб покращити показники захисту і якості життя ВПО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алімова І. Є. Практика зарубіжних країн у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб // Ефективність державного управління. № 52. URL: <https://epa.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/2>
2. Андріяш В.І. Державна етнополітика в Україні в умовах глобалізації [монографія]. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 385 с.
3. Андріяш В.І. Основні передумови реформування публічного управління в умовах глобалізації // Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. № 2. 2023. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/391/345>
4. Андріяш В.І. Соціальна відповідальність держави в сфері забезпечення соціального захисту населення в умовах війни в Україні. Публічне управління та місцеве самоврядування. № 2. 2023. С. 3-9.
5. Антонова Л., Андріяш В., Антонов А. Конкуренція як інструмент публічного управління в сфері вищої освіти: сутність та чинники успіху // Інвестиції: практика та досвід. № 17/2025. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/7433/7558>
6. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення : автореферат дис. на здобуття наук. ст. кандидата юр. наук спец. 12.00.05 – труд. право; право соц. забезп. Одеса, 2019. 20 с.
7. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2019. 216 с.
8. Басова І. С. Внутрішньо переміщені особи в документах ООН. Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю каф. труд. та госп. права Харк. нац. унів. внутр. справ (м. Харків, 3 лист. 2017 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 448-451.

9. Бойко І. Політика державної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні: проблеми та перспективи розвитку // Державне управління: удосконалення та розвиток. № 20. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>

10. Боняк В. О., Чепік-Трегубенко О. С. Взаємодія органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в аспекті захисту прав внутрішньо переміщених осіб // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 2. С. 14-21.

11. Булеца С.Б. Здійснення права на охорону здоров'я внутрішньо переміщених осіб: Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти / за заг. ред.: О.Я. Рогача, М.В. Савчина, М.В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2017. С. 178-195.

12. Внутрішньо переміщені особи (ВПО). URL: <https://www.unhcr.org/ua/idps-ua>.

13. ВПО в Україні: статистика та права на допомогу URL: <http://opendoors.dp.ua/2025/04/11/2624/>

14. Газізова О. Шляхи подолання соціокультурних конфліктів у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нові територіальні громади. Українознавчий альманах. 2019. Вип. 25. С. 44-48.

15. Герасименко О. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні: проблеми законодавчого регулювання // Публічне право. 2019. № 3. С. 57-62.

16. Гожда К. Є., Рекотова О. П. Генезис внутрішньо переміщених осіб // Молодий вчений. 2018. № 4 (56). С. 659-662.

17. Громадська Н., Малікіна О., Андріяш В. Основні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні // Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління. 2023. № 4(70). С. 5-12.

18. Державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб : рекомендація ПАРЄ від 05.04.2006. URL: <https://rm.coe.int/16806b5ab1>

19. Держслужба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

20. Дія.Безбар'єрність URL:<https://bf.diia.gov.ua/>

21. Допомога для ВПО у 2025 році: виплати на проживання та субсидії на житло URL: <https://ldn.org.ua/consultations/dopomoha-dlia-vpo-u-2025-rotsi-vyplaty-na-prozhyvannia-ta-subsydii-na-zhytlo/>

22. Економіка праці та соціально-трудова відносини: підручник / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. Київ: КНЕУ, 2009. 711 с.

23. «Оселя Програма доступного кредитування житла URL: <https://eoselia.diia.gov.ua/>

24. Забуті люди Європи: захист прав людини осіб, переміщених на тривалий час : рекомендація ПАРЄ від 24.06.2009. URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/idps2ukrasset_publisher/

25. Загальна декларація прав людини : Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

26. Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Червень 2019 р. Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_14_ukr_web.pdf

27. Іпотека за програмою «Оселя стане доступнішою: держава покриватиме до 70% першого внеску і щомісячних платежів за кредитом URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/ipoteka>

28. Керівні принципи з питань переміщення осіб усередині країни. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/DocIDPersons/GPUkrainian.pdf>

29. Козинець І. Г. Міжнародні стандарти захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_12\(1\)_61](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_12(1)_61)

30. Компенсація за знищене житло: хто має право та порядок отримання URL: <https://7eminar.ua/news/10930-kompensaciya-za-znishhene-zitlo-xto-maje-pravo-ta-poryadok-otrimannya>

31. Котух О. В. Психологічне благополуччя внутрішньо переміщеної особи: адаптація та інтеграція в нову громаду // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2023. № 1. С. 56-61.

32. Кудрявцева А. Психологічні особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб // Науковий вісник Херсонського держуніверситету. Психологічні науки. 2021. Вип. 5. С. 101-107.

33. Лішик О. До питання визначення державного управління у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 29 (68). № 5. 2018. . URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/5_2018/4.pdf

34. Лютий В., Дуля А. Сім'ї внутрішньо переміщених осіб з дітьми: потреби та стратегії опанування складними обставинами // Ввічливість. Humanitas. 2023. № 1. С. 49-58.

35. Мельник В. Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб в Україні: виклики та перспективи // Соціальна робота та соціальна освіта. 2020. № 1. С. 43-49.

36. Менджул М. В., Паніна Ю. С. Поняття «внутрішньо переміщена особа»: порівняльний аналіз законодавства України та зарубіжних країн // Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 4. С. 296.

37. Наджафгулієв Рафіг Іслам огли. (2013). Адміністративно-правовий статус біженців і вимушених переселенців в Азербайджанській Республіці : дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 195 с.

38. Наливайко І. Роль держави у забезпеченні соціальних стандартів та гарантій: теоретико-правові аспекти та світовий досвід // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 2. С. 151-155.

39. Павлюк Т., Середницька Л. Соціальна підтримка та соціальні послуги внутрішньо переміщеним особам в умовах війни // Економіка та суспільство. № 50. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/jour>

40. Панькова О. В., Касперович О.Ю. Напрями та механізми участі інститутів громадянського суспільства у створенні захищеного простору внутрішньо переміщених осіб в Україні // Український соціум. 2018. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2018_4_6.

41. Панькова О. В., Шастун А.Д., Касперович О.Ю. Підприємницький потенціал внутрішньо переміщених осіб: механізми залучення та використання // Економічний вісник Донбасу. 2021. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2021_2_13.

42. Петрочко Ж. В., Карпенко О. Г., Лютий В. П. Соціальна активність особистості у територіальній громаді // Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2024. № 2. С. 80-86.

43. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332 (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>

44. Принципи щодо реституції житла та майна біженців і внутрішньо переміщених осіб : рекомендації ООН від 11.08.2005. URL: <https://rm.coe.int/16806b5a6d>

45. Про безоплатну правову допомогу : Закон України № 3460-VI (2011) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

46. Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

47. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII: за станом на 20.04.2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. Ст. 1.

48. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 312-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

49. Проценко Т.О. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. Наука і правоохорона. 2016. № 4 (34). С. 37-44.

50. Розвиваємо програму компенсацій за житло «Відновлення», – Олексій Кулеба URL: <https://mindev.gov.ua/news/rozvyvaємо>

51. Русаль Л. Особливості надання соціально-правової допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні в умовах воєнного стану // Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки. 2023. № 5 (68). 47-51.

52. Сірант М. М. Біженці та внутрішньо переміщені особи: співвідношення понять. Митна справа. 2015. № 2(2.2). С. 154-159.

53. Солодько А, Доронюк Т. Вироблення політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні: [звіт] URL: http://diversipedia.org.ua/sites/default/files/sedos_policy_idps.pdf

54. Солодько А., Доронюк Т. Захист соціально-економічних прав внутрішньо переміщених осіб: першочергові завдання для України: [звіт] URL: http://www.cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/045/original/CSR_IDP.pdf

55. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навчальний словникдовідник / уклад.: В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. ; за заг. ред. В. М. Пічі. К. : Каравела ; Львів : Новий світ, 2002. 480 с.

56. Субсидія на оренду житла для ВПО: хто має право та як оформити? URL: https://iaa.org.ua/articles/rental-subsidy-for-idps-who-is-eligible-and-how-to-apply/?gad_source=1&gad_campaigni_BwE

57. Субсидія на оренду житла: з 29 січня запрацює нова програма підтримки внутрішньо переміщених осіб URL: <https://www.pfu.gov.ua/zk/719694-subsydiya-na-orendu-zhytla-z-29-sichnya-zapratsyuye-nova-programa-pidtrymky-vnutrishno-peremishhenyh-osib/>

58. ТСК вимагає від Кабміну профінансувати житлові програми для ВПО у бюджеті-2026 URL: <https://acmc.ua/minsoczpolityky-oprylyudnylo-statystyku-pro-kilkist-vpo-v-ukrayini-za-oblastyamy/>

59. Умови для отримання допомоги, якщо ваше житло було зруйновано URL: <https://erecovery.diia.gov.ua/destroyed.html>

60. Уряд планує запустити нові програми підтримки ВПО на 2,1 млрд грн
URL: <https://news.finance.ua/ua/uryad-planuye-zapustyty-novi-prohramy-pidtrymky-vpo-na-2-1-mlrd-hrn>

61. Уряд розширює доступ до програми «Оселя для ВПО та мешканців прифронтових територій URL: <https://mindev.gov.ua/news/uriad-rozshyriuie-dostup-do-prohramy-ieoselia-dlia-vpo-ta-meshkantsiv-pryfrontovyykh-terytorii>

62. Хожило І., Ковтун В. Внутрішньо переміщені у фокусі публічно управлінської діяльності: аналіз понять та категорій в умовах збройного конфлікту // Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Випуск 3. 2024. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/606/553>

63. Чиркін А. С., Храпська А. О. Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: міжнародно-правове регулювання та досвід зарубіжних країн // Юридичний науковий електронний журнал. № 4/2022. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/21.pdf

64. Шапошникова, І. В., Пристай, І. Р.. Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. № 11. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-11-02-04>

65. Шляхи вирішення проблеми внутрішніх переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/migrac_probl-a598d.pdf

66. Що очікує на програму «Відновлення» у 2025 році? URL: [HTTPS://OKNAEKIPAZH.COM.UA/BLOGUA/EVIDNOVLENNYA-U-2025-ROCI/](https://oknaekipazh.com.ua/blogua/evidnovlennya-u-2025-roci/)

67. Щодо майна біженців та переміщених осіб : резолюція ПАРЄ від 28.01.2010. URL: <https://rm.coe.int/16806b5a6d>

68. ЮНІСЕФ – українцям: програма грошової допомоги Спільно. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/>

69. Betts A., Harvey P. Refugees in International Relations. Oxford: Oxford University Press. 2015. 120 p.
70. Black R. Refugees, Environment and Development. London: Longman. 1998. 64 p.
71. Crisp J.. A state of insecurity: The political economy of violence in Kenya's refugee camps. African Affairs. 2000. № 99(397). Pp. 601-632.
72. Guiding Principles on Internal Displacement / United Nations, Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). 1998. URL: <https://www.unocha.org/sites/dms/Documents/GuidingPrinciplesDispl.pdf>
73. Kampala Convention URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Kampala_Convention?utm_source=chatgpt.com
74. Realizing National Responsibility for Internally Displaced Persons. Brookings URL: https://www.brookings.edu/articles/realizing-national-responsibility-for-internally-displaced-persons/?utm_source=chatgpt.com
75. The Development of International Strategies to Protect Internally Displaced Persons. Brookings URL: https://www.brookings.edu/articles/the-development-of-international-strategies-to-protect-internally-displaced-persons/?utm_source=chatgpt.com
76. Zetter R.. More Labels, Fewer Refugees: Remaking the Refugee Label in an Era of Globalization. Journal of Refugee Studies. №20(2). 2007. Pp. 172-192.

ДОДАТКИ

Додаток А

Блок питань до опитування ВПО: Оцінка ефективності державних програм для ВПО

1. Чи вам відома хоча б одна з наступних державних програм підтримки ВПО? (можна обрати кілька варіантів)

Щомісячна адресна допомога на проживання

Програми житлового забезпечення (субсидії, тимчасове житло, місцеві ініціативи)

Медична програма для ВПО (доступ до базових медпослуг, психологічна підтримка)

Програми працевлаштування (навчання, перекваліфікація, допомога з пошуком роботи)

Програми підтримки підприємництва серед ВПО (гранти, навчання, менторство)

Не знаю жодної

2. У яких із цих програм ви особисто брали участь або подавали заявку? (можна обрати кілька варіантів)

Щомісячна адресна допомога

Житлове забезпечення

Медична допомога

Працевлаштування

Підтримка підприємництва

Не брав(ла) участі

Планую подати заявку

3. Наскільки легко було подати заявку на участь у цих програмах? (для тих, хто подавав заявку)

Дуже легко, зрозуміла процедура

Помірно легко, виникали труднощі

Важко, складна або незрозуміла процедура

Не вдалося подати заявку

Не можу оцінити

4. Наскільки ефективною для вас виявилась участь у кожній з програм? (оцініть лише ті, в яких брали участь, за 5-бальною шкалою, де 1 – зовсім не ефективно, 5 – дуже ефективно)

Програма	Оцінка ефективності
Щомісячна адресна допомога	
Житлове забезпечення	
Медична допомога	
Програми працевлаштування	
Підтримка підприємництва	

5. Наскільки, на вашу думку, ці програми відповідають реальним потребам ВПО?

Повністю відповідають

Частково відповідають

Майже не відповідають

Зовсім не відповідають

Важко відповісти

6. З якими труднощами ви стикалися під час участі в цих програмах?
(можна обрати до 3 варіантів)

Недостатня інформація / не знав(-ла), як подати заявку

Відмова без чітких пояснень

Надто складна бюрократія

Обмежений доступ до онлайн-сервісів

Незрозумілі або змінні умови участі

Корупція або упереджене ставлення

Не стикалися з труднощами

Інше: _____

7. Які програми, на вашу думку, варто розвивати в першу чергу?

Підвищення адресної грошової допомоги

Розширення житлових програм

Поліпшення доступу до медичних/психологічних послуг

Активізація програм працевлаштування

Розвиток підтримки підприємництва

Створення нових програм (уточніть): _____

8. Чи відчуваєте ви позитивний вплив державних програм на ваше життя як ВПО?

Так, значний

Частково

Мінімальний

Зовсім не відчуваю

Важко відповісти

9. Ваші пропозиції щодо покращення державних програм для ВПО:
(відкрите питання)

10. Скільки разів (починаючи з 2014 р.) вам доводилося змінювати місце проживання?

Потреби ВПО

Потреби ВПО	
	ВСЬОГО
Індивідуальне тимчасове та постійне житло	680
Медичні послуги	5972
Фінансова підтримка	10160
Продукти харчування	5925
Робота за фахом, працевлаштування, перекваліфікація	703
Потреба у забезпеченні ДЗР	332
Консультування щодо надання пільг та субсидій за місцем фактичного проживання	1652
Продовження навчання дітей	1071
Ритуальні послуги	1
Доступ до церкви віросповідання	12
Психологічна підтримка	960
Доступ до гуртків, навчальних курсів, спортивних секцій	1981
Послуги Пенсійного Фонду України	1314
Необхідність створення громадської організації для ВПО та участі в ній	376
Послуги міграційної служби	642
Послуги РАГС	338
Консультація з юридичних або правових питань	1245
Соціальна шафа	2031
Соціальна послуга (надання притулку, підтримання проживання, соціальна адаптація, догляд стаціонарний)	135
Памперси, засоби особистої гігієни, постіль	5253
Чи маєте Ви бажання стати на квартирний облік для забезпечення соціальним житлом(гуртожитком)	232
Надомне обслуговування	21
Соціальна пральня/соціальне таксі	139
Меблі	185